

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПОЛТАВСЬКИЙ ПРАВОВИЙ ЧАСОПИС

№2/2021

POLTAVA LAW REVIEW

**ПОЛТАВСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

«Полтавський правовий часопис»

«Poltava Law Review»

*електронний науковий журнал
виходить чотири рази на рік*

№ 2/2021

**Полтава
2021**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, директор Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Заступники головного редактора:

Гуторова Наталія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Козаченко Анатолій Іванович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Тітко Іван Андрійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Відповідальний секретар

Божко Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Редакційна колегія:

Батигіна Олена Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Гарашук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри адміністративного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Гаркуша Андрій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Греков Євген Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови, Полтавська обласна державна адміністрація.

Гринько Лариса Петрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Кудейкіна Інга, доктор юридичних наук, доцент, керівник навчальної програми юридичного факультету, Ризький університет імені Страдіня (Латвійська Республіка).

Кучерявенко Микола Петрович, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Лаврик Галина Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правознавства, Полтавський університет економіки і торгівлі.

Лемешко Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, перший заступник голови, Полтавська обласна рада.

Пашков Віталій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Полховська Інна Костянтинівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Пуделька Йорг, PhD, суддя адміністративного суду Берліну (Федеративна Республіка Німеччина).

Сидоренко Анна Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Синегубов Олег Васильович, доктор юридичних наук, доцент, голова, Полтавська обласна державна адміністрація.

Столітній Антон Володимирович, доктор юридичних наук, професор, керівник Полтавської обласної прокуратури.

Шевчик Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Адреса редакційної колегії: м. Полтава, 36000, проспект Першотравневий проспект, 5

E-mail: poltava_inst@nlu.edu.ua

ЗМІСТ

Гринько Лариса Петрівна

ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ 6

Zub Oleksii Yuriiovych

JUDICIAL INDEPENDENCE ASSESSMENT IN GUATEMALA..... 21

Сидоренко Анна Сергіївна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ..... 39

Столітній Антон Володимирович

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ..... 50

Любченко Олексій Олександрович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОГО ПРОЯВУ
ПРОЦЕДУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ РІШЕНЬ ДИСКУСІЄЮ ЯК
ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ
ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ..... 62

Козаченко Анатолій Іванович

ПРОБЛЕМА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РОКІВ..... 75

Скрипник Андрій Володимирович

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО
«ЦИФРОВОГО» ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ..... 86

Шевчик Олександр Сергійович

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ ТА
ПОДАТКІВ З ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ..... 102

Криницький Ігор Євгенович

ТРИДЦЯТЬ РОКІВ НА ШЛЯХУ ПЕРЕМОГ (ДО ЮВІЛЕЮ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ)..... 124

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 126

УДК: 343.98

ORCID: 0000-0003-1861-8354

e-mail: gull_ukr@ukr.net

Larysa P. Grynko,
Associated Professor of the Department
of Criminal Law and Criminal Law
Disciplines
(Poltava Law Institute of The Yaroslav
Mudryi National Law University)

Гринько Лариса Петрівна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ

ONLINE FRAUD: METHODS OF COMMITTING

Анотація. У статті досліджено особливості способів шахрайств, учинених через мережу Інтернет. Проаналізовано судову практику та позиції вчених-криміналістів з окресленої проблематики. Наголошено, що не існує вичерпного переліку способів досліджуваної тематики, оскільки наявний науково-технічний прогрес породжує виникнення нових способів вчинення шахрайств, злочинці утворюють все більш складні схеми вчинення злочину і, як наслідок, суттєво зростає складність його розкриття та розслідування. Досліджуваний злочин характеризується високою латентністю, насамперед, через різноманітність реалізації шахрайських схем в Інтернеті, складнощів виявлення особи злочинця. Встановлено, що аналізованому шахрайству притаманне одночасно обман та зловживання довірою. За результатами проведеного дослідження виділено способи, які застосовують злочинці при вчинення шахрайств в мережі Інтернет. Найбільшого поширення останнім часом набули такі: використання сайтів двійників; створення або використання інтернет-магазинів та інших сайтів; використання втрачених чи вкрадених карток; отримання інформації на

електронну пошту про виграш в лотерею чи спадкування коштів у великих розмірах; отримання загрози про блокування комп'ютера, телефону чи загроза передання компрометуючої інформації; створення або використання сайтів благодійних організацій; створення фіктивних брокерських сайтів. Вчинення шахрайств через мережу Інтернет є одним з найбільш розповсюджених видів даного кримінального правопорушення. Аналіз існуючих способів надасть можливість розробити практичні рекомендації для подальшого розслідування та розкриття цього різновиду кримінальних правопорушень. Накопичення знань про спосіб вчинення шахрайства через мережу Інтернет дозволить з'ясувати механізм вчинення злочину, слідову картину, дослідити особу злочинця, що є важливим джерелом відомостей про шахрайства, що вчинюються через мережу Інтернет.

Ключові слова: шахрайство, комп'ютерні технології, шахрайство в мережі Інтернет, кіберзлочини, способи вчинення шахрайства.

Summary. The article examines the features of the methods of fraud committed via the Internet. Analyzed judicial practice and positions of criminologists on the outlined issues. Emphasized that there is no exhaustive list of methods of research, as existing scientific and technological progress gives rise to new ways of committing fraud, criminals form increasingly complex schemes of crime and, consequently, significantly increases the complexity of its detection and investigation. The crime that was research is characterized by high level of latency, primarily due to the variety of implementation of fraudulent schemes on the Internet, the difficulty of identifying the offender. It is established that the analyzed fraud is characterized by both deception and abuse of trust. Identified methods that used by criminals in committing fraud on the Internet. In recent years the most common are: the use of duplicate sites; creation or use of online stores and other sites; use of lost or stolen cards; receiving information by e-mail about winning the lottery or inheriting funds in large amounts; receiving a threat of blocking a computer, telephone or threatening to pass compromising

information; creation or use of charity sites; creation of fictitious brokerage sites. Means of committing fraud via the Internet are the most common types of this criminal offense. Analysis of existing methods will provide an opportunity to develop practical recommendations for further investigation and detection of this type of criminal offense. Accumulation of knowledge about the method of committing fraud via the Internet will allow to find out the mechanism of committing a crime, a trace, to investigate the identity of the offender, which is an important source of information about fraud committed via the Internet.

Keywords: fraud, computer technology, Internet fraud, cybercrime, methods of committing fraud.

Постановка проблеми. Сьогодні важко уявити світ без комп'ютерної мережі. В інтернеті розміщена величезна кількість інформаційних ресурсів і послуг, які охопили майже всі сфери життя людини. Водночас, така online-активність призвела до зростання великої кількості злочинів, у тому числі й шахрайства. При цьому, найбільшого сплеску злочинна діяльність досягла в період карантину, коли на тлі запровадження он-лайн форми, все більше людей почали використовувати мережу Інтернет, що призвело до зростання кіберзлочинів (різноманітні види шахрайства, крадіжки грошей з банківських рахунків, розповсюдження комп'ютерних вірусів та інші кримінальні правопорушення). За статистичними даними Національної поліції України минулого 2020 року було зареєстровано понад 5 тисяч кіберзлочинів, у яких вдалося оперативно затримати 106 фігурантів кримінальних проваджень, надійшло понад 100 тисяч дзвінків та більше 40 тисяч електронних звернень [1].

Одним з найбільш вчинюваних кримінальних правопорушень через мережу Інтернет є шахрайство. Відповідно до частини першої статті 190 Кримінального кодексу України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [2]. Частина 3 статті 190 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за

шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Інтернет-шахрайство, з одного боку, є результатом еволюції традиційного шахрайства, оскільки деякі його види зустрічаються в Інтернеті без будь-яких серйозних змін в методиці реалізації злочинного замислу; з іншого боку - це якісно нова група злочинів, оскільки при схожості методів реалізації, конкретні способи мають істотні відмінності [3, с. 41]. Останнім часом, шахрайство, вчинене в мережі Інтернет, набуває все більше обертів, утворюються організовані групи, будуються все більш складні схеми вчинення злочину і, як наслідок, суттєво зростає складність його розкриття та розслідування. Досліджуваний злочин характеризується високою латентністю, насамперед, через різноманітність реалізації шахрайських схем в Інтернеті, складнощів виявлення особи злочинця та встановлення місця вчинення злочину. Тому дослідження способів вчинення досліджуваного виду шахрайства є одним з актуальних питань, яке постає сьогодні.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженню шахрайства через мережу Інтернет присвятили свої наукові праці А. І. Анапольська, Р. С. Атаманов, С. В. Головкін, С. М. Князєв, Н. Ю. Кириленко, С. М. Князєв, А. В. Крижевський, О. В. Курман, О. Л. Мусієнко, Т. В. Охрімчук, Т. А. Пазинич, В. П. Сабадаш, С.В. Самойлов, М. М. Федотов, С. С. Чернявський та інші. Однак, це питання не втрачає своєї актуальності. Навпаки, розвиток суспільних відносин через мережу Інтернет породжує нові способи шахрайств, що зумовлюють необхідність подальшого наукового пошуку шляхів їх виявлення, розкриття та розслідування.

Метою статті є дослідження способів вчинення шахрайств через мережу Інтернет як ключового елементу криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочину.

Виклад основного матеріалу. Шахрайство в мережі Інтернет має істотні відмінності від звичайного шахрайства, оскільки дає перевагу останньому в

виборі місця його вчинення, тактики його дій, вибором жертв та можливостей для підвищення його максимальної анонімності. Безперечно спосіб вчинення цього кримінального правопорушення теж залишається за шахраєм.

На способи вчинення шахрайства неодноразово звертали увагу вчені-криміналісти. Так, Т. Романенко, до способів шахрайства, учиненого шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки, які нині поширені на території України, відносить: створення інтернет-аукціонів шляхом надання недостовірних даних і пропозиції продажу неіснуючих товарів; перерахування коштів із банківських карток шляхом обманного отримання конфіденційних даних; заволодіння шляхом обману грошовими коштами через створення або використання сайтів благодійних організацій; створення і забезпечення діяльності інтернет-магазину; створення та діяльність фіктивних фінансових бірж [4, с. 146-147].

Розглядаючи способи вчинення шахрайств, учинених із використанням мережі інтернет, С.В. Самойлов поділяє їх за наступними підставами: а) шахрайства, які пов'язані із купівлею/продажом у мережі «Інтернет»; б) шахрайства, сутність яких полягає в отриманні коштів (майна) шляхом надсилання листів чи повідомлень; в) шахрайства, які для заволодіння коштами (майном) потребують розробки та розміщення в мережі «Інтернет» дублікатів або вузькоспеціалізованих сайтів для надання псевдопослуг; г) шахрайства, які спрямовані на отримання персональних (реєстраційних) даних (так званий «фішинг»); д) шахрайства, пов'язані з обігом електронних грошей; е) шахрайства, для вчинення яких використовується спеціалізоване та/чи шкідливе програмне забезпечення; є) «комбіновані способи» шахрайств [5, с. 7].

Крім того, про способи шахрайства, пов'язаного з комп'ютерами (комп'ютерне шахрайство) мова йде і в Конвенції про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. Відповідно до ст. 8 цієї Конвенції, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами, – це навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи шляхом: а) будь-якого введення, зміни, знищення чи

приховування комп'ютерних даних; б) будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи, з шахрайською або нечесною метою набуття, без права на це, економічних переваг для себе чи іншої особи [6].

Аналіз судової практики по справам про шахрайства, що здійснювалося через всесвітню павутину, свідчить про те, що 80% досліджуваного злочину вчинювалось шляхом обману і лише 20% - зловживання довірою.

Обман і зловживання довірою як способи шахрайства усвідомлюються як досягнення певних проміжних результатів перед остаточним отриманням чужого майна або отриманням права на нього, а саме введення в оману власника майна таким чином, щоб злочинець згодом сам отримав майно від жертви [7, с. 54].

Обман при шахрайстві - це повідомлення завідомо неправдивих даних або приховування певних обставин, зловживання довірою – недобросовісне використання довіри потерпілого. Обман, так само як і зловживання довірою використовується для заволодіння майном чи придбання права на майно. З цього приводу, Т. А. Пазинич правильно зазначає, що обман під час шахрайства – це поведінка особи, яка свідомо спрямована на те, щоб будь-якими засобами сформувані в іншої людини уявлення, яке не відповідає дійсності, й спонукати її до передачі майна або права на нього [8, с. 7]. Зловживання довірою під час шахрайства виникає у тому разі, коли потерпілий і злочинець мають взаємовідносини, які породжують довіру між ними.

Проаналізував слідчу практику, а також дослідивши наукові праці, до найбільш розповсюджених способів шахрайств, вчинених через мережу Інтернет, слід віднести наступні.

Використання сайтів двійників. Такими сайтами, як правило, є сайти двійники відомих товариств, фірм та магазинів. Сторінка візуально виглядає як справжня. При цьому застосовують ту ж саму кольорову гаму, що й офіційний сайт. Гіперпосилання на сайт приблизно таке ж, однак містить зайві букви або цифри. Оплативши товари чи вказавши власні персональні дані на сайті-

двійнику, ви потрапляєте у пастку шахраїв. Найбільш вразливими є сайти з великою кількістю відвідувачів. Так, останнім часом все більше зустрічається інформація про сайт-двійник, який обманним шляхом списує кошти з відвідувачів сайту OLX, при замовленні послуги доставки. Зловмисник розміщує на сайті OLX оголошення про продаж популярного товару за привабливою ціною, але додатково, «на навантаження», пропонує якусь малокорисну річ. Покупець починає торгуватись, оскільки хоче купити лише основний товар, без додаткового. Обидві сторони домовляються про прийнятну ціну. Продавець створює нове оголошення, вже без товару «на навантаження», з обумовленою раніше ціною, і повідомляє покупця у листі пряме посилання на товар, ніби-то щоб ніхто не «перехопив товар» і не купив його першим. Обман у тому, що покупцеві посилають посилання на фішинговий сайт, інтерфейс якого зовні ідентичний на сторінці оплати товару на OLX.ua. Наприклад, в одному з нещодавно зафіксованих випадків шахрайства було використано домен http://safdeal.online/olx.ua_payment. До того ж фішинговий сайт повністю повторював сторінку оплати товару через «OLX доставка» оригінального сайту, що ввело покупця в оману. Коли жертва проводила транзакцію на фішинговій сторінці ніби-то з метою покупки товару на умовах «OLX доставки», насправді вона просто переказувала гроші зі своєї картки на карту шахраїв [9].

Ще одним прикладом шахрайства є створення сайтів-двійників брендированих товарів. Продавці незаконно використовують товарні знаки, копіюють дизайн магазинів або видають себе за офіційний аккаунт бренду, хоча насправді не є таким.

В іншому випадку створювалися сайти-двійники, які пропонували скидки на товари чи послуги, при цьому користувач повинен відповісти на декілька незначних питань, тим самим надаючи персональні дані, які в подальшому використовувалися проти нього. Отримавши талон зі скидкою, користувач пред'являв його в магазині, однак одержував негативну відповідь з зазначенням інформації, що ніякої акції магазин не проводив. Мета фішингу - отримання

персональних даних користувача, які можуть бути продані або використані в подальшому для викрадення грошей або особистих даних.

Створення або використання інтернет-магазинів та інших сайтів. Створюються інтернет-магазини, які пропонують різноманітні товари та послуги за ціною, яка менша ніж у інших продавців. Головна мета діяльності такого магазину - отримання часткової або повної передоплати. Після отримання передоплати магазин або перестає функціонувати, або постійно обіцяє вислати неіснуючий товар найближчим часом.

Надання послуг через мережу Інтернет останнім часом також набуває популярності й серед громадян. Шахраї на сайтах розміщують інформацію щодо надання послуг з ремонту, купівлі/продажу товару, передачі майна безкоштовно тощо. Після цього, заволодівши грошима чи відповідним майном потерпілих, шахраї не мають наміру їх повертати. Так, Вироком Волинського апеляційного суду по справі № 166/938/17 був засуджений Особа_1, якого визнано винуватим та засуджено за те, що він в квітні 2017 року, з метою заволодіння чужим майном, шляхом обману, з використанням електронно-обчислювальної техніки, під виглядом безкоштовної передачі через мережу Інтернет товару, якого у наявності не було, використовуючи власний мобільний телефон марки «Fly» з ІМЕІ 868455016264142, ІМЕІ 868455016463041 зареєструвався в Інтернет-ресурсі «Вконтакте», шляхом створення сторінки з вигаданим псевдонімом «Алена Кучурина», на яку інсталував фотознімки товарів, якими в дійсності не володів. 13 квітня 2017 року ОСОБА_2 ознайомившись з інформацією в Інтернет-ресурсі «Вконтакте» на сторінці «Алена Кучурина» про товари, будучи введеним в оману, замовив ноутбук, за пересилання якого ОСОБА_1 перерахував гроші на електронний гаманець WebMoney U986025696068, у розмірі 160 грн., якими обвинувачений заволодів [10].

Вироком Стрийського мійськрайонного суду Львівської області по справі № 456/2818/15-к був засуджений ОСОБА_2 за ст.190 ч.3 Кримінального кодексу України, який зареєструвався на сайті aukro.ua, що належить ТзОВ «Аукро

Україна» і являє собою електронний аукціон, створив обліковий запис під логіном «ІНФОРМАЦІЯ_2», з НОМЕР_3 вказавши при цьому свої власні реєстраційні дані: ім'я користувача ОСОБА_2, з логіном на aukro.ua «ІНФОРМАЦІЯ_2» за адресою місця свого проживання АДРЕСА_2. 24.12.2014 року ОСОБА_2, маючи умисел на заволодіння чужим майном, будучи учасником електронного аукціону, користуючись логіном «ІНФОРМАЦІЯ_2», під приводом продажу, розмістив оголошення про продаж жіночого взуття «UGGY» за ціною 190 гривень, на інтернет-аукціоні aukro.ua. Під час електронного спілкування по електронній пошті ОСОБА_3 замовила у ОСОБА_2 виставлене на продаж взуття. ОСОБА_2 надав необхідні дані для здійснення грошового переказу - реквізити пластикової картки ПАТ КБ «ПриватБанк» НОМЕР_2, запевнивши при цьому, що після перерахування коштів перешле взуття протягом доби з часу їхньої домовленості, хоча достовірно знав, що цих умов він виконувати не буде, тобто зловживаючи довірою ввів в оману потерпілу ОСОБА_3. 24.12.2014 року, о 17:27:14 год., виконуючи зазначені умови усної домовленості, ОСОБА_3 перерахувала на пластикову картку ПАТ КБ «Приват Банк» НОМЕР_2, зареєстровану на ОСОБА_2, грошові кошти у сумі 190 грн. Однак, ОСОБА_2, шляхом обману та зловживання довірою заволодів 24.12.2014 року перерахованими ОСОБА_3 грошовими коштами, знявши 190 гривень в банкоматі у м. Стрий, які витратив на власні потреби, а всього завдав ОСОБА_3 матеріальної шкоди на суму 190 гривень [11].

Іншим видом шахрайства є продаж товарів неналежної якості через інтернет-магазин. Після отримання товару особа розуміє, що їй не надали товар, який вона розраховувала або продали підробку. Після чого номер телефону інтернет-магазин змінює, якщо особа висуває претензії, або магазин включає покупця в чорний список чи посилається на те, що на сайті є чітка інформація, що товар не оригінальний, хоча така інформація відсутня. Деякі продавці контрафакту в описі товару зазначають, що товар є копією, однак така репліка не виділяється в характеристики товару, а написана в кінці опису чи через

посилання. З кожним роком проблема контрафакції в інтернет-роздріб відчувається дедалі гостріше. Особливо вона помітна там, де інтернет найбільше глибоко проникає в ритейл – у США, Китаї та Індії. Так, за даними компанії Red Point, на які посилається Forbes, з 2018 до 2019 року, обсяги контрафактної продукції збільшилися на 40% [12].

Деякі великі платформи, які надають послуги по розміщенню товарів, не мають уявлення, що на їх сайтах розміщують контрафактну продукцію. Так, компанія Amazon уникла відповідальності за продаж контрафактної продукції на своїй платформі – таке рішення ухвалив Суд Європейського Союзу у справі, порушеній косметичним брендом Coty. Справа була порушена німецькою філією американської косметичної компанії Coty, яка стверджувала, що Amazon порушує закон про товарні знаки, зберігаючи флакони парфумів Davidoff у своєму дистриб'юторському центрі для незаконного продавця. Amazon наголошує, що продовжує вкладати значні кошти у боротьбу з шахрайськими продавцями [13].

Останнім часом шахраї використовують сайти купівлі/продажу товарів чи соціальні сайти з метою отримання коштів незаконним шляхом. Суть такого виду шахрайства полягає у тому, що вибираючи товар, вони зв'язуються з продавцем і стверджують, що бажають купити товар. При цьому, як правило, вони мало цікавляться характеристиками товару. Шахраї пропонують оплатити товар зразу по повній передоплаті. Продавець надає дані картки і номер телефону, який прив'язаний до власної банківської карти. Найближчим часом кошти списуються не з карти покупця, а з карти продавця.

Ще одним розповсюдженим видом шахрайства є здійснення покупки через сайт законним власником картки, а потім її оскарження. Особа-шахрай оплачує покупку товару, забирає товар, як правило, безпосередньо у продавця, а потім телефонує в банк і стверджує про те, що вона не отримала куплений товар. Банк повертає кошти шахраю та блокує картку продавця.

Використання втрачених чи вкрадених карток. Цей тип шахрайства використовує вкрадені дані картки для здійснення покупки в мережі Інтернет. Продавець відправляє товари або надає послуги шахраю з припущенням, що платіж є законним. При цьому власник картки не знає, що дані картки використані, тому платежі можуть бути успішно оброблені. У разі використання картки шахрайським шляхом, платіж може бути оскаржений власником картки.

Як тільки суперечка буде вирішена на користь власника картки, бізнес зазнає збитків у розмірі суми платежу, вартості будь-яких уже наданих товарів чи послуг, а також додаткової комісії за спір.

Так, відповідно до обвинувального акту - обвинувачений ОСОБА_1 15 червня 2020 року, приблизно об 11 годині, перебуваючи за місцем свого мешкання, по АДРЕСА_1 , та, маючи умисел на заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство), за допомогою Інтернет-мережі та мобільного телефону, надавши до ТОВ «МАНІВЕО ШВИДКА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА» - заявку на отримання он-лайн кредиту, у сумі 600 гривень, попередньо створивши у зазначеній фінансовій установі, використовуючи паспортні дані ОСОБА_2 , електронний особистий кабінет на ім'я останнього, та, отримавши відкритий кредитний рахунок з перерахуванням грошових коштів, у сумі 600 гривень, на картку АТ КБ «Приватбанк» за № НОМЕР_1 , емітовану на ім'я ОСОБА_2 , здійснив зняття грошових коштів того ж дня, об 11 годині 57 хвилин, з банківського терміналу АТ КБ «Приватбанк», по вулиці імені Д.І. Менделєєва, 56, міста Лисичанська, спричинивши ТОВ «МАНІВЕО ШВИДКА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА» майнову шкоду на вказану суму. Таким чином, обвинувачений ОСОБА_1 скоїв кримінальне правопорушення, передбачене ст.190 ч.3 КК України, а саме, - заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство), вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [14].

Отримання інформації на електронну пошту про виграш в лотерею чи спадкування коштів у великих розмірах. Для того, щоб отримати виграш чи приз,

шахраї просять заповнити дані особи, яка виграла з метою переказати їй приз. Потім ці дані продаються чи використовуються в подальшому для викрадення грошей з банківських карток. Ще одним способом шахрайства при отриманні інформації про виграш, є умова перерахування певної суми коштів для сплати податку чи збору за оформлення документів. Оплативши, жертва в подальшому залишається без коштів, сплачених на податок чи збори та звичайно і без призу.

Отримання загрози про блокування комп'ютера, телефону чи загроза передання компрометуючої інформації. Шахраї розсилають інформацію на електронну пошту, що комп'ютер буде заблоковано, якщо Ви не надіслали кошти протягом доби або буде розповсюджена конфіденційна інформація чи продана конкурентам. Це доволі розповсюджений вид шахрайства. Також при відвідуванні сайту, блокується телефон чи комп'ютер і шахраї надсилають номер картки чи телефону, на які жертва повинна сплатити кошти для розблокування. Після сплати коштів телефон не розблоковується і потерпілому треба звертатися в сервісний центр для видалення вірусу.

Створення або використання сайтів благодійних організацій. Під час використання благодійних сайтів злочинці використовують електронну пошту, соціальні сайти чи надсилають повідомлення на телефон з проханням надати матеріальну допомогу. Шахраї видаються за агентів благодійних організацій або створюють власну благодійну назву. Це може включати благодійні організації, які проводять медичні дослідження або допомагають хворим та їхнім родинам, мають форму реагування на справжні катастрофи чи надзвичайні ситуації, такі як повені, землетруси, лісові пожежі тощо. Шахраї можуть використовувати назви реальних благодійних фондів, реальні фотографії та історію хвороби хворих люде, однак розміщувати шахрайські реквізити.

Створення фіктивних брокерських сайтів. Метою створення таких сайтів є заволодіння коштів у великих розмірах. Брокери створюють сайти та розміщують інформацію про свою компанію та діяльність, яку вони здійснюють. Однак дані про ліцензію та регулятори відсутні на сайті, але це не заважає деяким

брокерським компаніям обслуговувати 100+ країн. Компанії пропонують інвестувати у фіат, монети, сировинну продукцію, акції світових брендів, індекси та енергоносії. Послуги надаються від імені офшорної контори, місце знаходження якої невідомо або, як правило, знаходиться в іншій державі, юридична адреса такої компанії знаходиться в офшорній зоні. Функції учасників таких компаній чітко визначені. Зловмисники використовують психологічні методи агітаційного характеру з метою інвестування коштів у торгівлю на фінансових ринках. Разом з тим, кошти жертв не попадають на фінансовий ринок, а залишаються в брокера-шахрая. Злочинці імітують відкриття рахунку на Meta Trader, не даючи безпосереднього доступу до платформи. Головна мета – витягнути всі кошти з жертви. Як тільки особа перестає перераховувати кошти в свій особистий кабінет або забажає їх забрати, компанія перестає брати слухавку або торгівля на біржі обнулюється.

Висновки та пропозиції. У підсумку зазначимо, що вчинення шахрайств через мережу Інтернет є одним з найбільш розповсюджених видів даного кримінального правопорушення. На сьогодні способи його вчинення не є вичерпними, що зумовлює актуалізацію досліджуваного питання. Це пояснюється наявністю науково-технічного прогресу, різноманітністю впровадження комп'ютерних програм та сайтів, що дає платформу для виникнення нових способів вчинення шахрайств в мережі Інтернет. Разом з тим, аналіз існуючих способів надасть можливість розробити практичні рекомендації для подальшого розслідування та розкриття цього різновиду кримінальних правопорушень. Накопичення знань про спосіб вчинення шахрайства через мережу Інтернет дозволить з'ясувати механізм вчинення злочину, слідову картину, дослідити особу злочинця, що є важливим джерелом відомостей про шахрайства, що вчинюються через мережу Інтернет.

Література

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
3. Великанов С.В., Волобуєв А.Ф., Журавель В.А. Криміналістична профілактика економічних злочинів: Науково-практичний посібник. Х.: Харків юридичний, 2006. 236 с.
4. Романенко Т. Способи вчинення шахрайств із використанням електронно-обчислювальної техніки як елемент їх криміналістичної характеристики. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 3 (31). Р. 144-148.
5. Самойлов С.В. Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Донецьк. 2014. 18 с.
6. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. (ратифікована Україною із застереженнями і заявами від 7 верес. 2005 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
7. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. 449с.
8. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 20 с.
9. Кибермошенники изобрели новый способ обмана покупателей на OLX. URL: <https://ua.ru/cyberswindlers-found-new-way-to-cheat-olx-buyers/>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

10. Вирок Волинського апеляційного суду від 24 квітня 2019 року, судова справа № 166/938/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81413651>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

11. Вирок Стрийського мійськрайонного суду Львівської області від 01 лютого 2016 року, судова справа № 456/2818/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56043653>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

12. Рыбачук С. Контрафакт в e-commerce: победить, нельзя смириться. Retail.Ru. 20 сентября 2020 г. URL: <https://www.retail.ru/articles/kontrafakt-v-e-commerce-pobedit-nelzya-smiritsya/>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

13. Amazon избежала ответственности за продажу контрафактной продукции. 08 апреля 2020 г. Портал о розничной и торговой платформы TradeMaster.UA. URL: <https://trademaster.ua/news/24259>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

14. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 08 квітня 2021 року, судова справа № 415/1311/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97914992>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

УДК: 341.1/8

ORCID: 0000-0003-0780-2957

e-mail: zub.aleksey.nlu@gmail.com

Oleksiy Y. Zub,

Assistant professor of the Department
Civil, Commercial and Financial Law
(Poltava Law Institute
of the Yaroslav Mudryi National Law
University)

Зуб Олексій Юрійович,

асистент кафедри цивільного,
господарського і фінансового права
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ОЦІНКА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ГВАТЕМАЛИ

JUDICIAL INDEPENDENCE ASSESSMENT IN GUATEMALA

Анотація. У статті висунуто пропозицію здійснити комплексну оцінку незалежності судової влади Гватемали. На основі аналізу різних джерел, серед яких законодавчі акти, наукові праці, звіти міжнародних, неурядових організацій, інформація із ЗМІ, автор з'ясував історичні, політичні та правові передумови, які вказують на актуальність та доцільність проведення зазначеної оцінки. Зокрема, до ключових чинників варто віднести: конфлікти всередині країни та довготривалу громадянську війну, які унеможливлювали планомірний розвиток демократичних інституцій; внутрішній (з боку колег) та зовнішній тиск на суддів (шляхом неправомірного втручання в їх діяльність зацікавленими суб'єктами, включаючи фізичне насильство і залякування); недостатнє фінансування судової системи та відсутність конкурентної заробітної плати, що не задовольняє потреби кваліфікованих фахівців та створює додаткові корупційні ризики; тиск на Конституційний суд Гватемали, який неодноразово вступав у конфронтацію з іншими гілками влади тощо. Беручи до уваги мету і завдання дослідження та враховуючи історичний, соціальний, економічний, політичний контекст, автор підкреслює необхідність виявлення значущих

елементів судової системи Гватемали (або несистемних утворень та факторів, що впливають або можуть вплинути на її незалежність), їх зміст (статично — відповідно до норм національного та міжнародного законодавства та динамічно — з урахуванням того, як функціонує судова система як така, а також у разі жорсткого тиску на судову гілку влади в цілому або на окремого суддю), а також здійснити аналіз усіх причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваного об'єкту.

Автором визначено певні обмеження дослідження, які можуть бути пов'язані з обмеженням доступу до інформації, поведінкою суб'єктів владних повноважень, юридичною силою остаточного висновку тощо. Також запропоновано детальний план процесу оцінювання, який включає в себе декілька етапів. За результатами комплексної оцінки передбачається отримати об'єктивний висновок про вади незалежності судової гілки влади Гватемали з подальшою підготовкою рекомендацій, які мають покращити судову систему досліджуваної держави та привести її у відповідність до загальновизнаних стандартів здійснення правосуддя.

Ключові слова: незалежність судової влади; втручання в діяльність суддів; оцінка незалежності; правосуддя Гватемали.

Summary. This paper provides a proposal of the comprehensive independence assessment of Guatemala's justice system. Analyzing the various sources (such as legislative acts of Guatemala; scientific papers; reports from international, non-governmental organizations, information from the media), the author determines historical, political, and legal background that make the independence assessment both important and urgent. Restrictions in access to information, government agencies' conduct, legal force of the final conclusion of the assessment and other limitations of the project are described. Also, the plan of the research implementation with detailed stages of the assessment process are determined. As a result of the complete assessment, it is expected to gain an objective conclusion about the flaws in

independence of Guatemala's judicial system with further preparation of a list of recommendations, which will improve current state of the research object according to generally accepted justice standards.

Keywords: justice sector assessment, judicial independence in Latin America, Guatemala's justice system, assessment of independence of judiciary.

An overview of the research issue. The pressing problem that it is proposed to assess is the level of independence of the judiciary in Guatemala. This is a Latin American country that tries yet again to build democratic institutes, to improve the investment climate and develop its economy. One of the instruments to achieve described aims is an independent justice system. Moreover, it is a strategic component not only for the functioning of the state (through the mechanism of checks and balances), but also an integral institutional element of the concept of the rule of law, without which it is difficult to imagine a modern state that respects and protects human rights. The independence of the court is a part of the right to a fair trial, which, in turn, is an integral part of the rule of law [12]. Thus, the level of independence of the court directly affects the level of ensuring the rule of law.

Also, the independence of the judiciary allows to make judicial decisions without regard to any influence or pressure on the court, but relying only on legislation (domestic and international). An independent court makes decisions regardless of: political forces and their influence; certain groups of business entities who would like to influence the court; interests of relatives and acquaintances who hope for having an impact on a particular case. Judicial independence excludes any outside influences.

Courts' independence attracts foreign investments because due to this hallmark of the judicial system it is always possible to protect individuals, business, and any rights from illegal encroachment.

Therefore, **the purpose of this paper** is to develop a plan of the complete assessment, due to which the level of independence of the judiciary in Guatemala will be determined. During the assessment process, it is planned to achieve the following

goals, to assess and analyze: (1) the level of independence of judges under Guatemalan and international law; (2) the level of financial independence of judges in Guatemala; (3) the conditions of independence of the court from political elites, legislative and executive branches of government; (4) the level of independence from any other entities that may attempt to pressure the court; (5) the mechanisms of counteracting pressure on the court, in case of attempts of such pressure; (6) the degree of public confidence in the court.

In the process of carrying out the assessment, we will rely on a set of variables that in one way or another will influence the court. These variables include: (1) annual funding of the court (the legislature annually adopts the amount of funding for the judiciary, which directly affects the level of financial independence of the court); (2) political elites (taking into account that the assessment is aimed at 5 years, it is possible to assess how the turnover of political elites influences the judiciary); (3) activities of supranational organizations in Guatemala (the activities of non-governmental organizations are aimed at improving the protection of human rights in Guatemala, including by enhancing the independence of the court).

The target audience for this assessment will be the judiciary in Guatemala. Also, in this paper we will assess persons who do not directly administer justice, but in one way or another contribute to the implementation of the court's functions, in particular: (1) assistants and secretaries of judges; (2) bodies of judicial self-government; (3) qualification and disciplinary judicial bodies.

Thus, in the process of research, we will study how, in accordance with the legislation, the independence of the judiciary is regulated; investigate how the independence of the judiciary is actually ensured; we will study whether and how corruption will affect the consideration of cases in courts; whether there were any cases of political influence on the court during the consideration of cases and what caused the possibility of such influence; we will assess the level of citizens' confidence in the court, whether the citizens of Guatemala feel protected in court, whether citizens believe that the court in Guatemala is independent.

As a result of the assessment, we expect to get an objective picture of the independence of the judiciary in Guatemala, highlight the factors that make the court vulnerable or one that can be pressured, and formulate recommendations to eliminate risk factors and improve the current state of Guatemala's justice system.

Thesis statement. Judicial independence in Guatemala is regulated by national and international legal acts. Although it is guaranteed normatively, the courts still remain dependent. There are external (oligarchic influence, insufficient funding and outer administrative influence) and internal (flaws in judicial structure) factors that make judicial functionality dependent.

The analysis of recent publications and research. The sources studied are selected in such a way as to define as clearly as possible the objective picture of the independence of the judiciary in Guatemala. At the same time, the sources of importance for this assessment can be divided into groups: (1) scientific papers that reveal the political and legal history of Guatemala, as well as the legal prerequisites of the research object; (2) reports from international, non-governmental organizations that conducted research and / or assessments of the judicial system, as well as its independence; (3) legislative acts of Guatemala; (4) information from the media, which reflect, to one degree or another, the current level of independence of the judiciary or the factors that affect it. Among these sources, the first two groups are central to this research.

Analyzing the sources in a chronological context, it should be noted that publications until 2010 are more comparative in nature and are aimed at highlighting general trends in the Latin region (geopolitical, political, sociological and historical context) [3; 4; 12; 13; 16]. This circumstance makes it possible to mediate analyze the premises of this study not only within the framework of Guatemala, but also take into account the geopolitical context, political and historical features of the functioning of the countries neighboring to Guatemala. Also the special usefulness of these publications, which reveal the historical political context of the subject of assessment. But here is also the weakness of such sources, since they do not highlight and do not

focus on the development of the judiciary. This complicates the ability to establish an objective situation with the independence of the judiciary.

On the other hand, the sources published after 2010 include more detailed studies of the judiciary, and also, to some extent, reflect the structural flaws of the judicial system that affect its independence from external influence (this, in particular, concerns the appointment of judges to office) [14]. At the same time, recent publications both in scientific journals and reports indicate the presence of systemic flaws in the independence of the judiciary, and also indicate that attempts to systematically change the independence of the judiciary began only in 2016, when a general movement against corruption began in Guatemala.

Recent publications in the media indicate a constitutional scandal that has erupted in the country [2; 14]. We talk about the opposition of the judges of the Constitutional Court of Guatemala to other branches of government (we mean the disagreement of judges of the constitutional jurisdiction with the appointment of judges to positions in local and appellate courts, as well as further pressure on the Constitutional Court of Guatemala from the Guatemala Senate), as well as the inadmissibility of pressure to the court in general and the court of constitutional jurisdiction in particular.

Also, recent publications only highlight the growing tension in the judicial system, which is (as expected) from both intra-judicial groups and from outside influence. There are frequent cases of interference in the activities of judges who do their job properly. Interferences were observed both from stakeholders outside the judiciary and from fellow judges. Also, cases of attacks on judges have increased in cases related to the activities of current politicians. In some sources, attention is paid to the financing of the judiciary, as well as an indication that judges in Guatemala cannot afford an adequate standard of living, which, at the same time, is an additional corruption risk.

A separate area for assessment in the studied sources is corruption in the judicial system of Guatemala, which points to a huge number of corruption-generating factors,

as well as a large number of fixing the facts of giving bribes to judges in certain cases. In our research, we use data on corruption only partially, in the context of establishing the fact that judges are dependent on the unlawful benefits they receive in certain cases.

With all this, not a single study comprehensively determines the level of independence of the judiciary in Guatemala, does not determine the independence of the courts through national and international legislative regulation, through the political, economic, social situation in the country. Moreover, the studied sources of information more ascertain individual problems than formulate strategic recommendations for their elimination.

Thus, the analyzed sources made it possible to formulate the normative, political, financial component of the functioning of the judicial system in Guatemala, as well as to emphasize the need for a comprehensive assessment of the independence of the judiciary in Guatemala and formulating recommendations for its improvement.

Background. Historical, political, and legal background of Guatemala makes this assessment necessary and urgent. “Guatemala, the most populous Central American country, with a population of 16.3 million, has been consolidating its transition to democracy since the 1980s. Guatemala has a long history of internal conflict, including a 36-year civil war (1960-1996) during which the Guatemalan military held power and over 200,000 people were killed or disappeared.” [14] This state has remained under the leadership of dictators and juntas for a long time, especially during 1970s and 1980s when the people of Guatemala were subjected to widespread human rights violations, inhuman treatment and torture. In this period The Historical Clarification Commission for Guatemala concluded: “The justice system, non-existent in large areas of the country before the armed confrontation, was further weakened when the judicial branch submitted to the requirements of the dominant national security model. The CEH concludes that, by tolerating or participating directly in impunity, which concealed the most fundamental violations of human rights, the judiciary became functionally inoperative with respect to its role of protecting the individual from the State, and lost all credibility as guarantor of an effective legal system. This allowed impunity to

become one of the most important mechanisms for generating and maintaining a climate of terror.” [4]

The situation began to change only in 1985, when the Constitution of Guatemala was adopted, and in 1986 the first democratic elections in Guatemala were held. This cumulatively influenced not only the political state in the country, but also made life easier for the citizens of Guatemala. At the same time, the adoption of the constitution only somewhat streamlined legal relations in the country, but did not create independent courts. Moreover, judges have just begun to point out that representatives more and more want to be able to influence the court and its decision-making. It is also noted that during this period the courts received such a low salary that it is difficult to attract real professionals to work in the courts. Guatemalan NGOs’ convinced the UN Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers in 1999 to visit Guatemala. United Nations Rapporteur Mr. Coomaraswamy noted in his report the systematic creation of pressure on judges through physical attacks, humiliation, intimidation and more [4].

In accordance with article 203 of the Constitution of Guatemala and other laws, there is a judicial system in the country, to which the full judicial power belongs. According to articles 203, 214 of this document, judicial system of Guatemala consists of Supreme Court of Justice [9] and the other tribunals [8]. The Constitutional Court of Guatemala stands apart in this judicial system. The work of the Court directly affects the political elite and is constantly attacked by those dissatisfied with its activities.

Unfortunately, the previous head of state did not express or demonstrate support for the judiciary. During the military conflict on the territory of Guatemala, the de facto head of state, the general Rios Montt, assigned a formal role rather than a great importance for resolving disputes in the country for the judiciary [16]. Democratically elected “President Jimmy Morales is being investigated for corruption and has survived three efforts to remove his immunity from prosecution. Morales took office in January 2016, having campaigned on an anti-corruption platform. The previous president and

vice president had resigned and been arrested after being implicated in a large-scale corruption scandal.” [4]

Guatemala scored 46th in Judicial independence, Fairness and Citizen Access to Justice Rate with the worst result in 2010 [7]. In the future, international commissions, non-governmental organizations continue to testify to the lack of improvement in the situation not only with the independence of the courts, but with the judiciary in general. Unfortunately, the judiciary continues to be perceived as a subject on whom it is possible to pressurize and thereby directly control the result of considering a particular dispute.

Since 2016, with the support of foreign and international actors, the anti-corruption movement has intensified. This, in turn, intensified opposition on the part of politicians and economic officials, who were satisfied with the old order. So, in April 2019 Judge of Guatemalan Constitutional Court Gloria Porras had a meeting with lawyers, advocates, academics, and journalists who said about Guatemalan justice: “Justice doesn't have a political party. If the court doesn't uphold the rights of all under our system, then we have undermined the constitution and justice fails.” [5]

Now we can observe the scandal associated with the Constitutional Court of Guatemala, or rather with the pressure on its independence from the Guatemalan Congress. It is about the fact that Congress wanted to approve several persons in local and appellate courts as judges, which was not approved by the Constitutional Court of Guatemala. That caused a lot of criticism of judges of constitutional jurisprudence and, in fact, of their independence [6].

Thus, not only the historical context, but the current situation in the judicial system makes it necessary to assess the independence of the judiciary, as well as formulate recommendations for strengthening it.

When performing this research, I would like to choose a complex set of methods (based on the complexity of the object under study) and apply qualitative, quantitative, and multi-method approaches for the selected topic. Each method will be implemented in a specific plan, taking into account the complexity and versatility of the research

object. The quantitative method will focus primarily on the number of: (1) judges and courts in the country; (2) administrative and criminal cases, which are investigated on the fact of pressure on judges; (3) appeals of judges to law enforcement agencies or to judicial self-government bodies on the fact of pressure on judges; (4) administrative and criminal cases on the fact that judges received unlawful benefits; (5) funds allocated annually for the maintenance of the judiciary; (6) salary levels of workers in the judiciary, etc.

The qualitative method will be used to research: (1) normative regulation of judicial independence; (2) assessment of ways of influencing judges; (3) assessment of mechanisms and ways of counteracting pressure on judges by the judges themselves; (4) assessment of mechanisms for holding judges who have received undue benefits to account; (5) study of the factors that contribute to the existence of mechanisms of pressure on judges, etc.

We will use multi-method approaches when: (1) examine the trust of Guatemalan citizens to the judiciary; (2) assess the factors affecting the independence of the court; (3) study the mechanisms of counteracting pressure in court, etc.

To implement the methods, it is necessary to start with a doctrinal study of justice in the country under exploration and understand how the judicial system functions as it is built in accordance with the current legislation. The assessment will use a comparative study at different levels and approaches, which will allow comparing the functioning of the judicial system and its independence not only in Guatemala, but also pay attention to how the independence of the judiciary is ensured in neighboring countries, which will highlight general trends and patterns. Also, a method will be used in the process of which the study of the independence of the judiciary will take place in the light of a specific case, which can occur both in the aspect of the development of a specific situation, or in the body of judicial self-government, or in the consideration of another case. The strength of the used methods is the clarification of the objectively existing justice in the country. At the same time, taking into account the political nature

of the country, we will not be able to establish or assess the objective influence of hidden factors on justice, which are not caused only by law.

To collect data, a set of measures will be used to form an objective map of the independence of the court, and more specifically: (1) analysis of available documents and materials from the global network; (2) study of normative materials, judicial and disciplinary practice; (3) work with archival materials; (4) questioning of judges, employees of the judicial system, users of the judicial system; (5) monitoring of open court hearings.

Research questions. To conduct an assessment, we need to answer the following questions:

1. Is the judiciary in Guatemala independent?
2. Is the judiciary in Guatemala independent in accordance with national legislation?
3. Is the judiciary in Guatemala internally and externally independent?
4. Is the judiciary in Guatemala independent from other branches of government?
5. Is the judiciary in Guatemala independent from the influence of citizens of Guatemala and economic entities?
6. Does Guatemala have mechanisms and institutions to resist pressure on judges?
7. Is there adequate funding for the judiciary to deliver justice and ensure the economic independence of judges and court officials?
8. Does the institutional system have flaws that affect the independence of the judiciary?
9. What factors make the judiciary and individual judges vulnerable to external or internal pressure?
10. Is Corruption widespread in Guatemala's Judicial System?
11. Do Guatemalans trust the Judiciary?
12. Do Guatemalans feel protected through going to court?

13. Can Guatemalan citizens apply to law enforcement or qualification authorities with a statement about pressure on a judge?

Presentation of the material. Basing on the set goal of assessment, striving to fulfill the assigned tasks, and also taking into account the political, economic, social and historical context, it is necessary to perform the following actions. First, it is necessary to develop a plan for the application of the mentioned methods and approaches in the context of identifying significant elements of the judicial system (or non-systemic formations and factors that influence or may affect the independence of the judicial system), their descriptions (statically—in accordance with the norms of national and international legislation and dynamically—taking into account how the judicial system functions in itself, as well as in the event of fierce pressure on the judicial system as a whole, or on an individual judge), as well as an analysis of all causal relationships between the elements of the analyzed judicial system of Guatemala.

The construction of the plan is carried out on the basis of the analysis of the collected data from the global network, from judicial and other materials, from archival documents, from the results of questionnaires and interviews, analysis of court cases, as well as materials from the media.

During the assessment of the independence of the judiciary in Guatemala, all interested persons will be identified who, in one way or another, will influence the effectiveness of the work of the judiciary, consideration of cases in courts, consideration of administrative and criminal cases (based on the results of citizens 'and judges' applications in connection with pressure against them), as well as during the consideration of complaints against the judges themselves. Next, we will analyze the functioning of the judicial system in the context of the influence of such persons on the independence of the judiciary, using induction, deduction, content analysis, etc.

In the process of applying the comparative method, it will be established which institutional flaws are in the system in comparison with neighboring countries (it is possible to identify systemic vulnerabilities). In the process of applying the method, it

is possible both to identify flaws in the judicial system, and to establish the patterns of its functioning, as well as to identify factors that affect its dependence.

As a result of a comprehensive assessment of the judiciary, it is expected to identify the flaws in the judicial system that make it dependent, identify inconsistencies or gaps in legislation, as well as formulate recommendations aimed at eliminating factors that affect the dependence of the judiciary in Guatemala.

Limitations of the study. The proposed assessment of the independence of the judiciary in Guatemala has its own framework and limitations, which, first of all, are conditioned by the object of the study, the aim and goals.

During the assessment, only the content related to the research object is a subject to research. This concerns the study of national and international legislation (there will be no research and assessment of legislation that is not related to ensuring the independence of the judiciary). This concerns the collection of evidence from various sources. However, we reserve the right to further research any open data that may be useful in the context of the research. The team's authority to conduct the assessment is consistent with the authority given to us by the client.

In the course of the assessment, only open information is collected, which is available for review on electronic resources in the global network, or in open archival documents, or information obtained from questionnaires and / or interviews, or from the media. Information of a personal nature or information relating to state or other secrets is not subject to collection, except for the transfer of such data by the competent authorities in the manner prescribed by law.

The evaluation is carried out on an equal footing, that is, all judges who affect the independence of the judiciary in Guatemala will be examined and evaluated, except for situations where it is prohibited by law (such as interference with privacy, professional and other activities). The assessment team neither conduct any formal investigation in accordance with Guatemalan law, nor override the powers of law enforcement, the court or any other authority in Guatemala.

The conclusion drawn from the assessment of the judiciary in Guatemala is neither binding nor official in the sense of its origin from one of the Guatemalan authorities. Physical, psychological or any other influence on the members of the assessment team is not allowed.

During making the assessment, the team may face restrictions on access to open data, government agencies, and communication with Guatemalan citizens, which (depending on the situation) may make it impossible to complete the assessment of the independence of the judiciary in Guatemala. In this case, it is the responsibility of the competent authorities (the client) to ensure adequate access to the data, either to public authorities or to communication with citizens. Otherwise, the assessment team may refuse to conduct the assessment.

Research implementation. In order to form the most embarrassing picture of the independence of the judiciary in Guatemala, the study will take two years. To evaluate the study, a team will be formed, which will include 7 people (program manager, three analysts, three persons who will provide technical support). The approximate cost of the project will be \$150,000.

The program implementation consists of several stages. In the first phase, communication will be established with high-level government authorities and with local authorities in Guatemala. Also at this level, it will be defined the stakeholders.

The second stage of this assessment will begin with collecting data from all open sources: the global network, any open official documents, the media. At this stage, contact methods of collecting information will be initiated: questioning, interviewing judges, court workers and other persons, which allows to form an objective picture of the independence of the judiciary. Then the collection of data will be carried out during visits to open court sessions with aim to monitor it, familiarization with open materials of court cases.

The next step at this stage will be to conduct a survey among people who have used, use or plan to use the services of the judicial system in order to determine their

confidence in the courts, as well as to determine how much they feel protected by going to court.

It is planned to overcome the expected difficulties in obtaining data, processing them, and smooth functioning of the assessment team from external factors by attracting the client's resources (including ensuring security for members of the assessment team in cases of a corresponding threat). Funding for the assessment comes from international donors. If it is necessary to attract additional funds, it is envisaged to appeal to donors with appropriate applications.

After the collection of the all data an analysis of the gained information will be made in order to describe a holistic picture of the independence of the judiciary in Guatemala, determine the degree of independence of the judicial system, outline the systemic flaws in the judicial system that make it vulnerable, as well as to formulate specific recommendations directed to improve the situation with the independence of the judiciary in the country. During the data evaluation, logical, economic, sociological, statistical data processing methods will be used to formulate valid data.

The results of the assessment of the independence of the judiciary in Guatemala will be reflected in a special report with its further presentation at the highest level to the President and Government of Guatemala. It is planned to issue 500 copies of the report, which will be distributed between the authorities and other interested structures, and will also be brought to the knowledge of international organizations. The electronic version of the report can be found on the website of assessment organization.

Conclusion and proposal. Thus, it is proposed to conduct a comprehensive assessment of the independence of the judiciary in Guatemala, which will be based on the study of open data, and may testify in one way or another about the level of independence of the judiciary, as well as sociological research that will allow not only to form objective conclusions about the flaws in independence of the judiciary, but will ultimately lead to definitive recommendations for improving the judiciary in Guatemala. After the assessment, we will have data on: the current level of independence of the judiciary in Guatemala; the faults (institutional) and factors

(political, financial, social) that make the judiciary dependent in Guatemala; as well as a list of recommendations that will correct certain flaws and improve the judicial system in Guatemala in accordance with generally accepted international standards.

Bibliography

1. Chávez A. J., McIntosh L. Policy Brief. Judicial Independence Hanging by a Thread in Guatemala. *International Legal Assistance Consortium*. 2020. URL: <https://ilacnet.org/wp-content/uploads/2020/09/Guatemala-policy-brief-6-Sep-2020-English-final.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
2. Bowen R. E. The Weight of the Continuous Past: Transitional (In)Justice and Impunity States in Central America. *Latin American Politics and Society*. 2018. №2. P. 126–147.
3. DeShazo P., and Juan E.V. Judicial Reform in Latin America. *The Center for Strategic and International Studies*. 2006. URL: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
4. Popkin M. Due process of law foundation. *Efforts to Enhance Judicial Independence in Latin America: A Comparative Perspective*. USAID, 2001. URL: <https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/1836/efforts-jud-la.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
5. Guatemalan Judge Gloria Porras Warns of Dangers to Judicial Independence. *Columbia Law School*. 2019. URL: <https://web.law.columbia.edu/human-rights-institute/about/press-releases/Judge-Gloria-Porras-Warns-of-Dangers-to-Judicial-Independence>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
6. Guatemala: Congress Assaulting Judicial Independence. *Human Rights Watch*. 2020. URL: <https://www.hrw.org/news/2020/11/17/guatemala-congress-assaulting-judicial-independence>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
7. Garcia-Bolivar O. E. Lack of Judicial Independence and Its Impact on Transnational and International Litigation. *Law & Bus. Rev. Am.* 2012. №1. P. 29–54.

URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1537&context=lbra>.
(дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

8. Constitution of Guatemala/ URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Guatemala_1993.pdf?lang=en. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

9. Guatemala's Justice System: Evaluating Capacity Building and Judicial Independence. *Advocacy for Human Rights in the Americas*/ 2019. URL: https://www.wola.org/wp-content/uploads/2019/07/Informe_cam. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

10. J van Zyl Smit Judicial Appointments in Latin America: The Implications of Tenure and Appointment Processes. *Bingham Centre for the Rule of Law*. 2016. URL: <https://ariaslaw.com/boletines/Publicaciones>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

11. Aníbal Pérez-Liñán, Castagnola A. Judicial Instability and Endogenous Constitutional Change: Lessons from Latin America. *British Journal of Political Science*. 2014. №2. P. 395–416.

12. Piana D. Beyond Judicial Independence: Rule of Law and Judicial Accountabilities in Assessing Democratic Quality. *Comparative Sociology*. 2010. №1. P. 40–64.

13. Sieder R. The Judiciary and Indigenous Rights in Guatemala. *International Journal of Constitutional Law*. 2007. №2. P. 211–241.

14. Taft-Morales M. Guatemala: Political and Socioeconomic Conditions and U.S. Relations. *Congressional Research Service*. 2019. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R42580.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

15. Williams R. ILAC Rule of Law Assessment Report: Guatemala. *International Legal Assistance Consortium*. 2018. URL: <https://ilacnet.org/wp-content/uploads/2018/05/Guatemala-Rule-of-Law-Assessment.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

16. Wise M. B. Judicial Review and Its Politicization in Central America: Guatemala, Costa Rica, and Constitutional Limits on Presidential Candidates. *Santa*

Clara J. Int'l L. 2010. № 2. Р. 145–180. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149263533.pdf>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

УДК: 349.243

ORCID: 0000-0002-3947-3863

e-mail: gannusya1988@ukr.net

Anna S. Sydorenko,
Associated Professor of the Department
Constitutional, and
Administrative, Environmental and
Labour Law
(Poltava Law Institute of the
Yaroslav Mudriy National Law
University)

Сидоренко Анна Сергіївна,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного,
екологічного та трудового права
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

PROVISION OF LABOR PROTECTION: PROBLEMS OF TODAY

Анотація. У статті розглянуто проблемні питання охорони праці в сучасних умовах розвитку суспільства та запропоновано шляхи їх вирішення. Проаналізовано окремі нормативні акти національного та міжнародного законодавства у питаннях забезпечення охорони праці, належних умов та гігієни праці з боку роботодавців на підприємствах, в установах, організаціях. Визначено деякі з основних причин, що тягнуть за собою настання нещасних випадків на виробництві. Встановлено, що причиною більшості нещасних випадків на виробництві, в першу чергу, є недостатня увага з боку адміністрації підприємств, установ, організацій до проблеми охорони праці в цілому, а також відсутність організацій, які повинні займатися цим питанням (служба охорони праці, або уповноважений роботодавцем на якого покладені такі обов'язки).

Сьогодні більшість роботодавців не може забезпечити та реалізувати право працівників на охорону праці. Це зумовлено не тільки технічними, але й економічними проблемами. Неможливість створення безпечної виробничої

обстановки, забезпечення належними засобами індивідуального захисту, спецодягом та спецвзуттям тягнуть за собою порушення покладених на роботодавця обов'язків.

Доведено, що належні, безпечні та здорові умови праці, забезпечення колективними та індивідуальними засобами захисту, а також дотримання організаційно-технічних і санітарно-гігієнічних умов під час використання найманої праці повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці. А також, що ціль охорони праці полягає в недопущенні нещасних випадків, професійних захворювань під час виконання працівниками покладених на них обов'язків, що можуть потягнути за собою не тільки постійну чи тимчасову втрату працездатності, але й смерть.

Ключові слова: охорона праці; безпека праці; виробниче середовище; гігієна праці; здорові умови праці; належні умови праці.

Summary. The article considers problematic issues of labor protection in modern conditions of society development and proposes ways to solve them. Some regulations of national and international legislation on labor protection, proper conditions and labor hygiene by employers at enterprises, institutions and organizations are analyzed. Some of the main reasons that entail the onset of accidents in production are identified. It is established that the cause of most accidents at work, first of all, is insufficient attention from the administration of enterprises, institutions, organizations to the problem of labor protection in general, as well as the absence of organizations that should deal with this issue (the labor protection service, or the employer authorized for which such duties are assigned).

Today, most employers cannot provide and exercise the right of workers to safety. This is due not only to technical, but also economic problems. The inability to create a safe production environment, ensure proper personal protective equipment, workwear and special equipment entail violations of the obligations assigned to the employer.

It is proved that proper, safe and healthy working conditions, provision of collective and individual means of protection, as well as compliance with organizational, technical and sanitary and hygienic conditions during the use of hired labor must comply with the requirements of regulatory legal acts on labor protection. And also, that the purpose of labor protection is to prevent accidents, occupational diseases during the performance of their duties by employees, which can entail not only a permanent or temporary loss of performance, but also death.

Key words: labor protection; safety of work; production environment; hygiene; healthy working conditions; proper working conditions.

Постановка проблеми. Реалізація права на працю є невід'ємним конституційним правом особи. В свою чергу, одним з основних інститутів в галузі трудового права є охорона праці. Питання забезпечення охорони праці під час виконання своїх професійних обов'язків, в умовах сьогодення, є досить проблемним та актуальним питанням. Особливо це стосується створення належних, безпечних та здорових умов праці та реалізації найманими працівниками визначених законодавством гарантій у разі їх порушення.

Специфіка охорони праці на підприємствах, в установах та організаціях обумовлена, в першу чергу, видом їхньої діяльності та наявністю шкідливих і небезпечних для життя та здоров'я працюючих факторів.

Складовими забезпечення та функціонування системи охорони праці на всіх без виключення підприємствах, установах, організаціях повинні бути на належному рівні забезпечені напрямки з управління охороною праці; беззаперечне створення служб або комісій з охорони праці або призначення відповідальних осіб, а також їх навчання й належна професійна підготовка; розробка або удосконалення стандартів з попередження й профілактики нещасних випадків та професійних захворювань та належний контроль з боку роботодавців та державних органів за дотриманням нормативів з охорони праці суб'єктами трудових правовідносин.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Питанню охорони праці приділено увагу багатьох провідних науковців в галузі трудового права, серед яких: А.А. Абрамова, Александрова, Н.Б. Болотіна, П.А. Бущенко, В.С. Венедіктова, Г.С. Гончарова, В.В. Жернаков, М.І. Іншин, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, Н.М. Хуторян, О.М. Ярошенко та інші.

Окрім того, питанню охорони праці приділено увагу в ряді міжнародних законодавчих актів. В сучасних умовах розвитку суспільства та у зв'язку зі стрімким поширенням в усьому світі пандемії COVID-19, яка викрила безліч проблем у всіх сферах суспільних відносин у тому числі і трудових присвячено велику кількість наукових публікацій. Міжнародні організації починаючи з 2020 року видали надзвичайну кількість положень, рекомендацій, посібників, планів для роботодавців у боротьбі з коронавірусом та створення належних та здорових умов праці.

Метою статті є дослідження проблемних питань охорони праці на підприємствах, в установах, організація в умовах сьогодення та визначення можливих шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою у питанні охорони праці є Конституція України, чинний Кодекс законів про працю України, Закон України «Про охорону праці» та ряд законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

Закон України «Про охорону праці» у статті 1 надає легальне визначення поняття «охорона праці» під яким слід розуміти систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, засобів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [1].

Окрім того, вищезгаданим Законом визначено основні положення щодо реалізації конституційного права найманих працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі реалізації здатності до праці, на належні, здорові та безпечні

умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [1].

Варто відмітити, що забезпеченню охорони праці приділено увагу великої кількості міжнародних організацій та законодавства Європейського Союзу. Так, Міжнародна Організація Праці у Конвенції від 22 червня 1981 року №155 «Про безпеку праці й гігієну праці та виробниче середовище» покладає виключно на роботодавця обов'язок з прийняття та реалізації заходів щодо попередження й мінімізації виробничих ризиків та професійного травматизму [2].

Також, Директива Ради Європейського Союзу від 12 червня 1989 року «Про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі» (89/391/ЄЕС) містить загальні принципи запобігання професійним ризикам, забезпечення безпеки та охорони здоров'я, усунення факторів ризику та аварійних ситуацій, інформування, консультування, збалансованої участі відповідно до національних законодавств та/або практик, підготовку працівників або їхніх представників, а також загальні настанови для запровадження зазначених принципів. А також, цим документом визначено основні обов'язки роботодавця з приводу забезпечення безпеки й захисту здоров'я працівників в усіх аспектах, що стосуються здоров'я [3].

Повертаючись до норм національного законодавства, Кодекс законів про працю України у ряді статей визначає основними обов'язками роботодавців, що використовують найману працю, забезпечити належні та нешкідливі умови праці. А саме, стаття 141 Кодексу містить положення про те, що на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок правильно організувати працю, забезпечити дотримання правил охорони праці та поліпшувати умови такої праці. Положеннями статті 153 визначено, що на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок створення безпечних і нешкідливих умов праці. В продовження вказаним положенням, стаття 163 закріплює беззаперечне право на отримання засобів індивідуального захисту,

спеціального одягу та взуття найманим працівникам якщо цього потребують умови виробництва [4].

Варто погодитися з думкою провідної науковиці в галузі трудового права Г.С. Гончарової, що інститут охорони праці включає в себе певні правові норми, що безпосередню регулюють: організацію охорони праці на виробництві; здійснення заходів з індивідуального захисту від виробничого травматизму та професійних захворювань; охорону праці окремих категорій працівників; нагляд та контроль за дотриманням норм з охорони праці; відповідальність сторін трудового договору за порушення норм з охорони праці [5, с.6].

Належні, безпечні та здорові умови праці, забезпечення колективними та індивідуальними засобами захисту, а також дотримання організаційно-технічних і санітарно-гігієнічних умов під час використання найманої праці повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці.

Не даремно, у статті 3 Європейської соціальної хартії (перегнutoї) визначено положення, які передбачають право на безпечні та здорові умови праці. З метою забезпечення ефективного здійснення права на безпечні та здорові умови праці сторони зобов'язуються, консультиуючись з організаціями роботодавців і працівників:

1. розробити, здійснювати і періодично переглядати послідовну національну політику в галузі охорони праці, виробничої гігієни і виробничого середовища. Головною метою цієї політики є поліпшення охорони праці і виробничої гігієни, а також запобігання нещасним випадкам та травматизму, що виникають внаслідок виробничої діяльності, пов'язані з нею або мають місце у процесі її здійснення, зокрема шляхом мінімізації причин виникнення ризиків, властивих виробничому середовищу;

2. прийняти правила з техніки безпеки та гігієни праці;

3. забезпечити виконання таких правил шляхом заходів нагляду за дотриманням їхніх вимог;

4. сприяти поступовому розвитку призначених для всіх працівників служб виробничої гігієни, головне завдання яких полягає у здійсненні профілактичних і консультативних функцій [6].

На наше переконання, слід наголосити на тому, що сьогодні власники або уповноважені ними органи повинні приймати заходи з недопущення нещасних випадків, виробничого травматизму, отримання професійного захворювання, чи, навіть смерті працівників під час виконання останніми своїх професійних обов'язків, а не вирішувати питання про забезпечення належними й безпечними умовами праці вже після того, як стався нещасний випадок або склалася певна виробнича ситуація.

В сучасних умовах розвитку нашого суспільства основною причиною більшості нещасних випадків на виробництві, в першу чергу, є недостатня увага з боку адміністрації підприємств, установ, організацій до проблеми охорони праці в цілому, а також відсутність організацій, які повинні займатися цим питанням (служба охорони праці, або уповноважений роботодавцем на якого покладені такі обов'язки).

Ще однією проблемою, на яку слід звернути увагу роботодавцям або уповноваженим ним органам, це коли під час виконання найманим працівником покладених на нього обов'язків з ним стається нещасний випадок, одразу ж приймається рішення про проведення позапланового інструктажу з техніки безпеки та проведення відповідного навчання. Але, все це носить суто формальний характер і все закінчується просто підписами працівників у журналах з охорони праці про ознайомлення з вимогами безпеки, а ціль доведення до відома належної інформації відповідно до правил, стандартів, інструкцій не досягається.

Разом з тим, науковці до факторів, що підвищують рівень зростання виробничого травматизму, професійних захворювань та нещасних випадків відносять:

- скорочення фінансування заходів з покращення умов праці;

- низький рівень атестації робочих місць;
- застарілість матеріально-технічної бази;
- недостатній державний нагляд і контроль за дотриманням нормативних вимог з охорони праці.

В Конвенції МОП №155 стаття 16 містить положення про забезпечення з боку роботодавця безпечності робочих місць; захисного одягу й заходів недопущення загроз виникнення нещасних випадків або шкідливих наслідків для здоров'я. Також, варто відмітити, що ст.19 говорить нам про те, що працівники повинні бути проінформовані про заходи, ужиті роботодавцем для забезпечення гігієни праці; для працівників повинна проводитися належна підготовка в галузі безпеки й гігієни праці [2].

В період поширення у всьому світі небезпечної гострої респіраторної хвороби COVID-19, що спричинено коронавірусом SARS-CoV-2 питання забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці набуло особливої актуальності. Окрім існуючих проблем у забезпеченні охорони праці додалася ще одна і досить глобальна. Сьогодні більшість роботодавців не може забезпечити та реалізувати право працівників на охорону праці. Це зумовлено не тільки технічними, але й економічними проблемами. Неможливість створення безпечної виробничої обстановки, забезпечення належними засобами індивідуального захисту, спецодягом та спецвзуттям тягнуть за собою порушення покладених на роботодавця обов'язків.

На наше переконання, варто звернути увагу, і доречно застосовувати розроблене МОП Керівництво «Організація праці в умовах пандемії COVID-19: керівництво для роботодавців». В цій роботі викладено рекомендації для роботодавців задля створення нормального процесу роботи та забезпечення охорони праці працюючих.

Наголошено, що роботодавцям необхідно призначити одного або групу координаторів для доведення інформації про COVID-19 до працівників; слідкувати за останніми даними, що надходять від центральних або місцевих

органів влади; регулярно доводити до відома працівників актуальну й достовірну інформацію; уточнювати та поширювати інформацію про заходи і політику підприємства [7, с.7].

Також, пропонується роботодавцям доводити до відома працівників певну медичну інформацію про: стан епідемічної ситуації; актуальні медичні поради і рекомендації; рекомендації, що стосуються виробничої гігієни і соціального або фізичного дистанціювання [7, с.8].

Разом з тим, пропонується прийняття певних заходів для забезпечення охорони праці в таких умовах, а саме:

- зміна організації праці в цілях зменшення особистих контактів між працівниками або перехід, за можливості, на дистанційну роботу;
- регулярна дезінфекція приміщень;
- забезпечення належної гігієни і ефективного провітрювання приміщень;
- забезпечення відповідними засобами захисту та нагадування працюючим про вимоги виробничої гігієни;
- запровадження гігієни дихальних шляхів;
- обмеження або заборона виробничих поїздок без особливої потреби;
- забезпечення працівникам можливості повідомити про ситуацію відсутності захисту;
- розробка заходів і процедур протидії інфекціям;
- видача розпоряджень з приводу дотримання карантину;
- дотримання обов'язків, встановлених національним законодавством і практикою у відношенні звітності перед органами охорони здоров'я та інспекції праці [7, с.8-9].

З усього вищевикладеного, слід зазначити, що з боку роботодавця задля забезпечення належного рівня охорони праці та попередження й мінімізації нещасних випадків на виробництві, отримання професійних захворювань повинні бути розроблені та реалізовані певні заходи, а саме: запобігання ризиків та їх оцінка; усунення, виключення або зменшення небезпек на робочому місці;

належний інструктаж працюючих; спеціальна оцінка умов праці та виробничого побуту; належна підготовка працівників з питань охорони праці з використанням сучасних інноваційних технологій; удосконалення локальних актів, що діють на підприємства, в установах, організаціях з питань охорони праці; забезпечення працівників засобами індивідуального захисту; проведення в установленому законом порядку всіх необхідних профілактичних медичних оглядів; підвищення ефективності дотримання трудового законодавства.

Висновки та пропозиції. У підсумку зазначимо, що головна ціль охорони праці полягає в недопущенні нещасних випадків, професійних захворювань під час виконання працівниками покладених на них обов'язків, що можуть потягнути за собою не тільки постійну чи тимчасову втрату працездатності, але й смерть. Створення належних, безпечних і здорових умов праці у відповідності з сучасними реаліями життя, на наше переконання, забезпечить не тільки відповідність нормам з охорони праці, але й якість виконання робіт, надання послуг, підвищення працездатності та продуктивності праці.

Література

1. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>. (дата звернення до ресурсу: 17.11.2021).

2. Про безпеку праці й гігієну праці та виробниче середовище: Міжнародна організація праці; Конвенція, Міжнародний документ від 22.06.1981 №155. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text. (дата звернення до ресурсу: 17.11.2021).

3. Про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі: ЄЕС; Директива, Міжнародний документ від 12.06.1989 № 89/391/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text. (дата звернення до ресурсу: 17.11.2021).

4. Кодекс законів про працю України: Кодекс України; Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (дата звернення до ресурсу: 18.11.2021).

5. Гончарова Г.С. Охорона праці: Текст лекції. Х.: ХГІ «НУА», 1995. 28с.

6. Європейська соціальна хартія (переглянута): Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text. (дата звернення до ресурсу: 18.11.2021).

7. Організація труда в условия пандемии COVID-19: руководство для работодателей. Международная организация труда. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/viewer.html>. (дата звернення до ресурсу: 18.11.2021).

УДК: [343.13+342.9](477):004
ORCID: 0000-0002-2886-9379
e-mail: stoleta@ukr.net

Anton V. Stolitnii,
Head of the Poltava Region Prosecutor's
Office
(Poltava Region Prosecutor's Office)

Столітній Антон Володимирович,
Керівник Полтавської обласної
прокуратури
(Полтавська обласна прокуратура)

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

THE CONCEPT OF INFORMATION AND TELECOMMUNICATION SYSTEM OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS

Анотація. У статті представлено Концепцію інформаційно-телекомунікаційної системи Державного бюро розслідувань та сформульовано її ключові положення, серед яких: завдання інформаційно-телекомунікаційної системи, етапи та заходи створення, її суб'єкти, категорії та види їх ролей, функціональна архітектура, інформаційна безпека, кібербезпека, схема інтеграції до електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції. Запропоновано етапи реалізації Концепції та її інтеграції до електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції, процесуальною надбудовою якого є Електронне кримінальне провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, Державне бюро розслідувань, інформаційно-телекомунікаційна система, Україна, етапи створення, суб'єкти, функціональна архітектура, інформаційна безпека, інтеграція.

Summary. The article introduces the Concept of information and telecommunication system of the State Bureau of Investigations and defines its key provisions: information and telecommunication system objectives, development phases and activities, its entities, their role types and categories, functional architecture, information security, cyber security, integration scheme to the electronic information field of the criminal justice agencies. The paper suggests the Concept implementation phases and those of its integration to the electronic information field of the criminal justice agencies, its procedural superstructure being the Electronic criminal proceeding system.

Key words: criminal proceeding, State Bureau of Investigations, information and telecommunication system, Ukraine, development phases, entities, functional architecture, information security, integration.

Постановка проблеми. Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) перебуває в процесі становлення електронного сегменту своєї діяльності, що актуалізує питання створення відомчої інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ІТС).

Положення п. 10 ч. 1 ст. 6, п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [2, с. 1] (далі – Закон) визначають повноваження ДБР щодо самостійного створення інформаційних систем. Зазначене доцільно реалізувати шляхом створення відомчої ІТС, інтегрованої з Єдиним реєстром досудових розслідувань (далі – ЄРДР) як чинним електронним кримінальним процесуальним правореалізаційним засобом та потенційним процесуальним інструментом електронного кримінального провадження (далі – ЕКП). Реалізація вказаної технологічної складової роботи ДБР потребує розробки Концепції ІТС ДБР.

Пропонована Концепція ІТС ДБР створена за моделлю уніфікованої Концепції інформаційно-телекомунікаційної системи органу досудового розслідування [7, с. 14-23] та є логічним продовженням Концепції електронного

кримінального провадження [8, с. 24-35] в частині залучення ДБР як учасника кримінального провадження до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції.

Стан опрацювання обраної теми, аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретичні, організаційні та процесуальні аспекти діяльності ДБР досліджували Є.Д. Скулиш (2015), О.Ю. Бусол (2016), М.А. Погорецький (2018), Деревянко Б.В. (2019), Дрозд О.Ю. (2020) та інші українські вчені. Водночас, питання забезпечення системної інформатизації діяльності ДБР та реалізація повноважень щодо самостійного створення інформаційних систем залишилися поза увагою науковців.

Метою даної роботи є формулювання ключових положень Концепції ІТС ДБР, серед яких: завдання ІТС ДБР, етапи та заходи її створення, суб'єкти ІТС ДБР, категорії та види ролей суб'єктів, адміністративний та технічний аспекти інформаційної безпеки ІТС ДБР, кібербезпека ІТС ДБР, функціональна архітектура ІТС ДБР, схема інтеграції ІТС ДБР до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції.

Методологічною основою цієї роботи є сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів: діалектичний, системно-структурний, аналогії, системного аналізу, формально-юридичний, моделювання, синергетичний тощо.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, що охопив всі сфери життя суспільства, перехід «діалогу» з державою в електронний формат, ведення електронних державних реєстрів та баз даних створюють передумови для інформатизації роботи ДБР шляхом створення відомчої ІТС, спрямованої на інформаційно-технологічне супроводження діяльності органу досудового розслідування та інтегрованої до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції. Створення ІТС ДБР забезпечуватиме дотримання вимог ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо швидкого, повного та

неупередженого розслідування, сприятиме ефективному розслідуванню та розкриттю правопорушень, адже економитиме час та ресурси.

Нормативною підставою створення ІТС ДБР є п. 10 ч. 1 ст. 6, п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону, щодо: самостійного створення інформаційних систем та ведення оперативного обліку в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на ДБР, із дотриманням законодавства про захист персональних даних (п. 10 ч. 1 ст. 6); створення інформаційних систем та ведення оперативного обліку у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності, в обсязі і порядку, передбачених законодавством (п. 7 ч. 1 ст. 7). Вимоги до ІТС ДБР необхідно визначати з урахуванням потреби реалізації в електронному інформаційному середовищі таких повноважень ДБР як: доступу як користувача до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України (п. 10 ч. 1 ст. 6); безоплатно одержувати в порядку, передбаченому КПК України, за письмовими запитами Директора ДБР, його уповноваженого заступника, директорів територіальних управлінь ДБР або їхніх уповноважених заступників інформацію, необхідну у справах про злочини, що знаходяться у провадженні ДБР, у тому числі з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування, у тому числі інформацію з обмеженим доступом (п. 2 ч. 1 ст. 7); здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, вжиття заходів до їх усунення (п. 2 ч. 1 ст. 6). Також в КПК України визначено завдання ДБР як органу досудового розслідування, що обумовлює відображення в ІТС ДБР відповідного функціоналу. На виконання положень абз. 3 п. 5.12. Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, необхідно забезпечити інтеграцію ІТС ДБР до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції. З урахуванням визначеного обсягу функцій в ІТС ДБР

доцільно реалізувати забезпечення завдань з: внутрішньої електронної комунікації; електронної організації роботи та управління шляхом постановки завдань та контролю їх виконання; ведення уніфікованого обліку (реєстрації) інформації; автоматизованого); виконання автоматизації ведення статистики; аналізу діяльності (в тому числі інших адміністративних функцій (трудових, фінансових, господарських тощо); ведення оперативного обліку; зовнішньої електронної комунікації.

Виходячи з адміністративної складової органу та функцій ДБР щодо здійснення досудового розслідування доцільно створення трьох блоків ІТС ДБР: *адміністративний* (організація роботи, безпеки, документообіг та внутрішня ділова переписка, кадрова робота тощо), *процесуальний* (інтеграція з програмним забезпеченням Електронного кримінального провадження як процесуальної надбудови електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції) та *оперативний* (діяльність оперативних підрозділів ДБР в інформаційній сфері).

Створення ІТС ДБР включає в себе заходи з **розробки** (нормативної основи роботи та програмного забезпечення), **впровадження** в роботу та **інтеграції** до електронного інформаційного поля. Реалізація зазначених заходів пропонується за сімома послідовними етапами:

1. Створення нормативної основи (розробка та затвердження: Технічного завдання на розробку програмного забезпечення ІТС ДБР; Технічного завдання для серверної системи апаратної частини ІТС ДБР (аналітична); Специфікації (технічні вимоги) до ІТС ДБР; Положення про порядок ведення ІТС ДБР; Правил розмежування прав доступу до ресурсів ІТС ДБР (затверджених Директором ДБР), Положенням про обмін даними між ІТС ДБР та ЄРДР (затвердженого Директором ДБР та Генеральним прокурором) тощо);

2. Створення програмного забезпечення (розробка програмного забезпечення ІТС ДБР (включаючи комплексну систему захисту інформації ІТС ДБР): проектування, розробка, тестування функціональності, застосовності та

безпеки, аудит інформаційної та криптографічної безпеки програмного забезпечення, тестування дієвості та продуктивності ІТС ДБР. **Функціональна архітектура ІТС ДБР** відображає структуру програмного забезпечення електронної системи відповідно до її завдань та розподілена за наступними складовими: Система інформаційної безпеки ІТС ДБР (включає підсистему автентифікації користувачів (система паролів доступу до електронної системи), підсистему управління повноваженнями користувачів та підсистему фіксації та аналізу дій користувачів); Підсистема організації роботи та управління (включає Модуль організації внутрішнього документообігу); Електронний кабінет (включає Комунікаційний модуль); Підсистема аналізу; Підсистема обліку та статистики; Підсистема управління персоналом (облік кадрів); Підсистема управління фінансово-господарськими процесами; Підсистема ведення оперативного обліку; Інтеграційна шина обміну даних між ІТС ДБР та зовнішніми електронними інформаційними ресурсами; Модуль обміну структурованою електронною інформацією з підсистемою Електронного кримінального провадження;

3. Створення (розширення) технічної інфраструктури (створення центру зберігання та обробки даних ІТС ДБР; забезпечення підрозділів ДБР пристроями для оцифрування документів, отриманих у паперовій формі; збільшення пропускної здатності мережевого підключення приміщень підрозділів ДБР для забезпечення суб'єктів кримінального провадження можливістю працювати з відео-файлами та іншими матеріалами великого об'єму);

4. Запровадження пілотного проекту ІТС ДБР (апробація електронної системи у формі пілотного проекту в одному з територіальних підрозділів ДБР строком від 1 до 3 місяців; проведення (за потреби) коригування програмного забезпечення ІТС ДБР відповідно до отриманих зауважень). **Інтерфейс** ІТС ДБР для її користувачів представлений у формі електронного робочого столу, функціонал якого визначатиметься залежно від ролі користувача в електронні

системі, що потребують попереднього тестування користувачами та оптимізації перед впровадженням в роботу. Також **функціональність** ІТС ДБР передбачатиме для **кожної з експлуатаційних ролей** користувачів додаткові опції, спеціалізований функціонал, модифікації інтерфейсу, налаштування Електронного кабінету, що також потребують тестування користувачами та оптимізації;

5. Навчання суб'єктів ІТС ДБР роботі з функціоналом електронної системи (навчання роботі з ІТС ДБР; створення спеціалізованих програм-тренажерів для самостійного дистанційного навчання роботі з функціоналом ІТС ДБР);

6. Впровадження ІТС ДБР в роботу органу досудового розслідування (проведення приймальних випробувань ІТС; перевірки технічної інфраструктури ІТС ДБР; отримання сертифікату відповідності за результатами державної експертизи ІТС ДБР у сфері технічного захисту інформації; оцінки результатів апробації електронної системи у формі пілотного проекту; оцінки ступеня готовності користувачів, за результатами навчання роботі з функціоналом ІТС ДБР; затвердження відомчого документу про впровадження ІТС в експлуатацію та її обов'язкове застосування);

7. Інтеграція ІТС ДБР до електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції, в тому числі Електронного кримінального провадження як його процесуальної надбудови (розробка та затвердження Положенням про обмін даними між ІТС ДБР та ЄРДР, затвердженим Директором ДБР та Генеральним прокурором; функціональне та технічне підключення до інтеграційного середовища Електронного кримінального провадження (Рис. 1) для забезпечення обміну даними в порядку електронного кримінального провадження з ЄРДР) [7, с. 15-21].

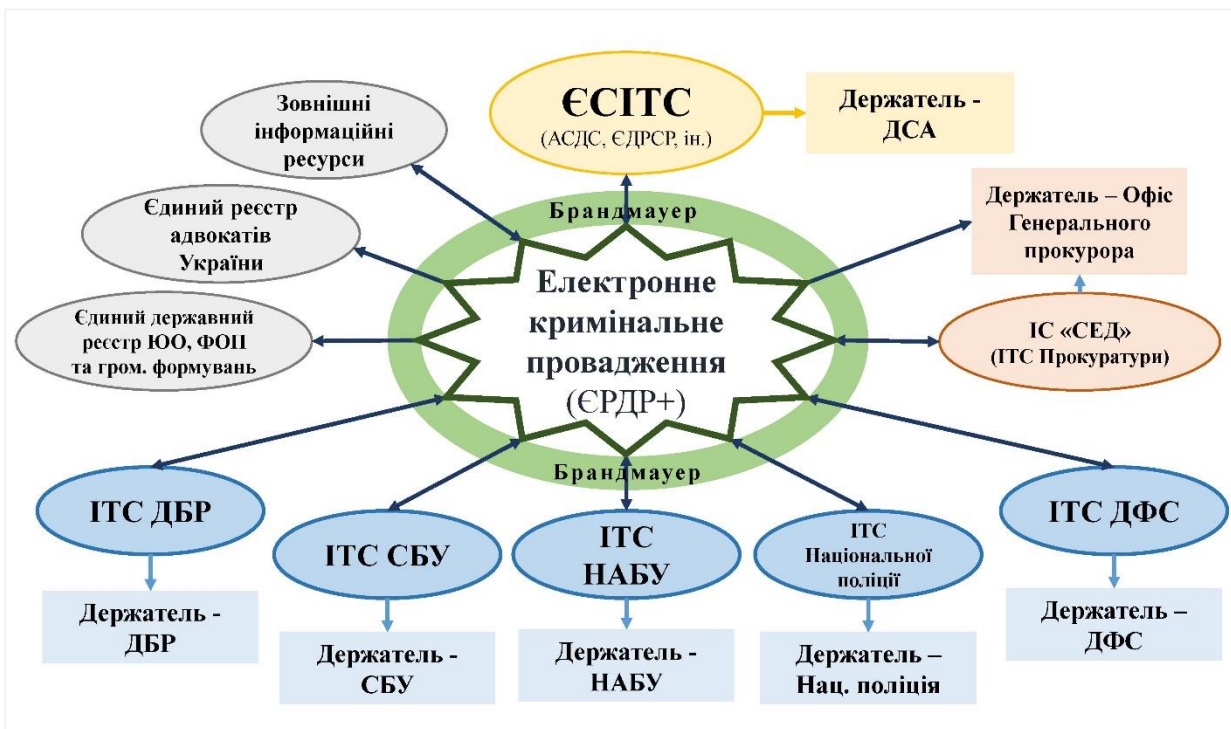

Рис. 1. Схема інтеграції ІТС ДБР до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції.

Послідовна реалізація запропонованих етапів дозволить забезпечити швидке проектування та ефективне запровадження ІТС ДБР, належну апробацію її функціоналу та врахування інтересів користувачів.

Одним з ключових положень функціонування ІТС ДБР є її суб'єкти, до яких належать: **держатель, адміністратори та користувачі**. Ефективне розмежування повноважень суб'єктів ІТС ДБР в частині доступу до його ресурсів обумовлює визначення їх ролей в електронній системі, що поділяються на дві категорії: *адміністративні ролі*: *адміністратор безпеки* – забезпечує захищеність ресурсів ІТС; надання забезпечує доступ користувачам до ресурсів згідно з їх повноваженнями; забезпечує контроль за виконанням користувачами та іншими адміністраторами вимог політики безпеки; *адміністратор мережевих сервісів* – налаштовує та обслуговує операційні системи активного мережевого обладнання, створює резервні копії та відновлює функціонування цього обладнання; *системний адміністратор* – інсталює, налаштовує та обслуговує операційні системи серверів, встановлює на них програмного забезпечення; *адміністратор баз даних* – інсталює, налаштовує та обслуговує системи

керування базами даних, розгортає та обслуговує бази даних ІТС [6, с. 18]; *експлуатаційні ролі*: «користувач» – має доступ до функціоналу ІТС ДБР в обсязі, визначеному займано посадою, наданими процесуальними та/або адміністративними повноваженнями [7, с. 16-17].

Експлуатаційні ролі (користувачі) визначаються відповідно до займаної посади, наданих процесуальних та/або адміністративних повноважень, тобто структури ДБР та утворюють доцентрову комунікаційну структуру з Підсистемою організації роботи та управління ІТС (Рис. 2).

Рис. 2. Комунікаційна структура ролей користувачів ІТС ДБР.

Забезпечення належного рівня безперервного функціонування електронної системи та захисту інформації дозволяє суміщення двох або більше адміністративних ролей за виключенням ролі адміністратора безпеки. При цьому заборонено суміщення адміністративних та експлуатаційних ролей [6, с. 19].

Інформаційна безпека є Невід’ємним аспектом ефективної роботи ІТС ДБР. Її варто розглядати в адміністративному (організаційному) та технічному аспектах. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», державні інформаційні ресурси

або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, повинні оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю. Комплексна система захисту інформації – взаємопов'язана сукупність організаційних та інженерно-технічних заходів, засобів і методів захисту інформації (абз. 11 ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») [4, с. 1]. Створення комплексної системи захисту інформації здійснюється відповідно до Порядку проведення робіт із створення комплексної системи захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі НД ТЗІ 3.7-003-2005 [7, с. 19]. Вимоги до інформаційної безпеки ІТС ДБР повинні відповідати таким, що визначено для інформаційної безпеки електронного кримінального провадження [6, с. 11-22].

Адміністративний (організаційний) аспект інформаційної безпеки ІТС ДБР включає адміністративні (організаційні) заходи захисту апаратного забезпечення ІТС ДБР та адміністративні (організаційні) заходи захисту інформації ІТС ДБР. Адміністративні (організаційні) заходи захисту апаратного забезпечення ІТС ДБР визначаються комплексною системою захисту інформації. Процес розроблення і реалізації організаційних заходів захисту інформації визначено в п. 6.2 ДСТУ 3396.1-96 «Захист інформації. Технічний захист інформації. Порядок проведення робіт». Зазначений документ регулює загальні положення відповідного процесу. Володільцем інформації ІТС ДБР (в розумінні абз. 4 ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [4, с. 1]) необхідно визначити держателя електронної системи, тобто ДБР. На відміну від вимог до інформаційної безпеки електронного кримінального провадження [6, с. 11-22], яка має три категорії інформації, що підлягають захисту (обумовлено процесуальною природою електронної системи), інформацію ІТС ДБР, що підлягає захисту варто поділити на чотири категорії: *конфіденційну, службову, технологічну та відкриту* [7, с. 19-20]. Правовий режим інформації ІТС ДБР та порядок доступу до неї

пропонується врегулювати шляхом затвердження Директором ДБР «Правил розмежування прав доступу до ресурсів ІТС ДБР».

Технічний аспект інформаційної безпеки ІТС ДБР включає інженерно-технічні заходи захисту апаратного забезпечення ІТС ДБР та технічні заходи захист інформації ІТС ДБР. Інженерно-технічні заходи захисту апаратного забезпечення ІТС ДБР визначено комплексною системою захисту інформації. Забезпечення технічного захисту інформації ІТС ДБР передбачається розробку програмного модуля (як складової software) «Система інформаційної безпеки», ключовими функціями якого є: автентифікація користувачів; авторизація користувачів; надання доступу до ІТС ДБР з урахуванням повноважень користувачів; фіксація та аналіз дій користувачів ІТС ДБР. Також варто вказати про необхідність забезпечення кібербезпеки ІТС ДБР.

Невід’ємним аспектом ефективного функціонування ІТС ДБР є його інтеграція до єдиного електронного інформаційного поля органів кримінальної юстиції, що узгоджується з положеннями абз. 3 п. 5.12. Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки та норми профільного закону. Зокрема, відповідно до п. 10 ч.1 ст. 6 Закону [2, с. 1], ДБР має доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Електронні цифрові контури ІТС ДБР мають бути технологічно сумісні та логічно продовжувати особистий віртуальний кабінет ЄРДР. Обмін інформації з ЄРДР здійснюватиметься автоматично, за допомогою захищеної системи обміну даними, у обсягу інформації, визначеному Положенням про обмін даними [7, с. 21].

Висновки та пропозиції. Створення Електронного кримінального провадження [8, с. 24-35] як логічний етап інноваційної еволюції кримінального процесу України передбачає системну інформатизацію всіх суб’єктів кримінального провадження, в тому числі діяльності ДБР. Така системна інформатизація передбачає створення для ДБР ефективного процесуального та

адміністративно-організаційного правореалізаційного електронного інструменту, що забезпечуватиме здійснення повноважень в електронному інформаційному середовищі.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 11.06.2020).
2. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 №794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>. (дата звернення: 10.06.2021).
3. Про електронні довірчі послуги: Закону України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>. (дата звернення: 24.07.2021).
4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 20.07.2021).
5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>. (дата звернення: 18.06.2021).
6. Каланча І. Інформаційна безпека електронного кримінального провадження України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 3. С. 11-22.
7. Столітній А., Каланча І. Концепція інформаційно-телекомунікаційної системи органу досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. №18. С.14-23.
8. Столітній А. Концепція електронного кримінального провадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4. С. 24-35.

УДК: 342.537.555

ORCID: 0000-0002-8068-5665

e-mail: oleksiy.lyubchenko@gmail.com

Oleksii O. Liubchenko,
Assistant professor of the Department
Constitutional, and
Administrative, Environmental and
Labour Law
(Poltava Law Institute of the
Yaroslav Mudriy National Law
University)

Любченко Олексій Олександрович,
асистент кафедри кафедри
конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого)

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОГО
ПРОЯВУ ПРОЦЕДУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ РІШЕНЬ
ДИСКУСІЄЮ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ПРИНЦИПУ
УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ**

**GENERAL CHARACTERISTICS OF THE INTERNAL
MANIFESTATION OF THE PROCEDURAL COMPONENT
VERIFICATION OF DECISIONS BY DISCUSSION AS A BASIC
PRINCIPLE OF DECISION ADOPTION**

Анотація. Автором здійснено дослідження внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень Верховною Радою України, зокрема, у світлі внутрішньопартійної демократії, обговорення рішень парламентарями у межах парламентської процедури, блокування роботи Верховної Ради України. Ухвалення парламентом України своїх рішень ґрунтується на конституційно-правових засадах, однією з яких є перевірка рішень дискусією. Дотримання Верховною Радою України вимог щодо демократичності ухвалення рішень

спрямоване на легітимізацію рішень єдиного органу законодавчої влади, підвищує довіру до таких рішень з боку суспільства. Окрім цього, перевірка рішень дискусією свідчить не лише про демократичність їх ухвалення, але й про професіоналізм, врахування різних можливих наслідків їх прийняття. Рішення за своїм змістом і своїм результатом повинно втілювати спільну волю членів колегіального органу, що виражена у результаті обговорень. Було констатовано, що перевірка рішень дискусією як основоположний принцип ухвалення рішень парламентом (як вищими колегіальними органами державної влади України) передбачає, що рішення за своїм змістом і своїм результатом повинно втілювати спільну волю членів колегіального органу, що виражена у результаті обговорень (дискусій, консультацій тощо) та базуватися на демократичних процедурах. Автором зроблено висновки, що процедурна складова перевірки рішень дискусією має зовнішній та внутрішній прояви, що розглядаються з точки зору взаємодії колегіального органу з іншими суб'єктами та всередині колегіального органу між його членами. У межах внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією доцільно акцентувати на особливостях обговорення проектів рішень органів публічної влади всередині колегіального органу між його членами. Дискусія щодо рішень, які ухвалюються Верховною Радою України, передбачає обговорення рішення безпосередньо членами колегіального органу, яке має відбуватися у визначених законодавством межах, зокрема на засіданнях комітетів, пленарних засіданнях тощо.

Ключові слова: Верховна Рада України, перевірка рішень дискусією, рішення Верховної Ради України.

Summary. The author conducted a study of the internal manifestation of the procedural component of the verification of decisions by the discussion as a fundamental principle of decision-making by the Verkhovna Rada of Ukraine, in particular, in the light of intra-party democracy, discussion of decisions by parliamentarians within the framework of the parliamentary procedure, blocking the

work of the Verkhovna Rada of Ukraine. The adoption by the Parliament of Ukraine of its decisions is based on a constitutional and legal basis, one of which is the verification of decisions by the discussion. Compliance by the Verkhovna Rada of Ukraine with the requirements for democratic decision-making is aimed at legitimizing the decisions of a single legislative body, increases public confidence in such decisions. In addition, the verification of decisions by the discussion shows not only the democratic adoption of them, but also professionalism, taking into account the various possible consequences of their adoption. The decision in its content and result should fulsome the common will of the members of the collegial body, which is expressed as a result of discussions. It was noted that the verification of decisions by the discussion as a fundamental principle of decision-making by the Parliament (as the highest collegial bodies of state power of Ukraine) provides that the decision in its content and result should fulcorate the common will of the members of the collegial body, which is expressed as a result of discussions (discussions, consultations, etc.) and be based on Democrats procedures. The author concluded that the procedural component of the decision review discussion has external and internal manifestations considered in terms of interaction of the collegial body with other subjects and within the collegial body between its members. Within the framework of the internal manifestation of the procedural component of the verification of decisions by the discussion, it is advisable to emphasize the peculiarities of discussion of draft decisions of public authorities within the collegial body between its members. The discussion on decisions taken by the Verkhovna Rada of Ukraine involves discussing the decision directly by the members of the collegial body, which should take place within the limits determined by law, in particular at committee meetings, plenary sessions, etc.

Key words: Verkhovna Rada of Ukraine, verification of decisions by discussion, decisions of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Постановка проблеми. Ухвалення парламентом України своїх рішень ґрунтується на конституційно-правових засадах, однією з яких є перевірка

рішень дискусією. Дотримання Верховною Радою України вимог щодо демократичності ухвалення рішень спрямоване на легітимізацію рішень єдиного органу законодавчої влади, підвищує довіру до таких рішень з боку суспільства. Окрім цього, перевірка рішень дискусією свідчить не лише про демократичність їх ухвалення, але й про професіоналізм, врахування різних можливих наслідків їх прийняття. Рішення за своїм змістом і своїм результатом повинно втілювати спільну волю членів колегіального органу, що виражена у результаті обговорень.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Деякі аспекти конституційно-правових засад ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України були предметом досліджень вітчизняних науковців, таких як В. Речицький, О. Бориславська, С. Погребняк, І. Процюк, Ю. Барабаш, І. Дахова, О. Євсєєв, В. Колісник, Т. Слінько, Є. Ткаченко, О. Чуб. Віддаючи належне здобуткам наукової спільноти в дослідженні цієї тематики, слід зазначити, що питання змісту основоположного принципу перевірки рішень дискусією як конституційно-правової засади ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України вітчизняними науковцями окремо не досліджувалося, що актуалізує подальші дослідження вказаної тематики.

Метою статті є дослідження внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень Верховною Радою України, зокрема, у світлі внутрішньопартійної демократії, обговорення рішень парламентарями у межах парламентської процедури, блокування роботи Верховної Ради України.

Виклад основного матеріалу. В дослідженнях інститутів громадянського суспільства відзначається, що в Україні серед громадян та партійних функціонерів ще немає достатнього розуміння того, чим є насправді внутрішньопартійна демократія [1]. Ф. Веніславський з-поміж причин низького рівня розвитку політичних партій та слабкої політичної структуризації суспільства в Україні називає відсутність реальної внутрішньопартійної

демократії, диктат практично незмінних політичних лідерів, що одноособово, на власний розсуд, без обговорення та голосування ухвалюють і публічно оголошують від імені партії майже всі суспільно значущі рішення [2, с. 145].

Є. Мануйлов та М. Толочко відзначають, що «внутрішньопартійна демократія» – це термін, що описує широкий спектр методів, які забезпечують доступ рядових членів партії до внутрішньопартійного обговорення, ухвалення рішень та кадрової політики партії. Внутрішня демократія в політичній партії означає, що партія колегіально встановлює публічні правила і процедури, які регламентують кадрову політику і порядок ухвалення рішень, аби уникнути узурпації влади окремими лідерами або вузькою групою осіб. Питання внутрішньопартійної демократії безпосередньо пов'язане з організаційною структурою партії, оскільки саме вона визначає ступінь участі членів партії в ухваленні рішень, що стосуються партійних питань, проблем, програм [3]. Внутрішньопартійна демократія надає партійним структурам і організаціям різних рівнів право самостійно ухвалювати рішення без втручання вищестоящих органів [4].

Водночас у Керівних принципах регулювання діяльності політичних партій, ухвалених Венеціанською комісією на 84 пленарній сесії (Венеція, 15–16 жовтня 2010 року), зазначено, що завдяки важливій ролі, котру відіграють політичні партії як актори демократії, деякі держави – члени ОБСЄ мають законодавчі вимоги, аби певні внутрішні функції партії були демократичними за природою. Підстави та застосовність такого законодавства повинні бути ретельно продумані, аби надмірно не втручатися у право партій як вільних об'єднань керувати своїми внутрішніми справами. Проте оскільки партії сприяють вираженню політичних поглядів і є інструментами для висування кандидатів на виборах, деяке регулювання внутрішньої діяльності партії можна вважати необхідним для забезпечення належного функціонування демократичного суспільства. Звичайно таке регулювання обмежується вимогою, аби партії були прозорими в ухваленні рішень і зверталися до думки членів партії при визначенні партійного керівництва і кандидатів [5, с. 81].

Останнім часом у світлі «блискавичного ухвалення рішень» Верховною Радою України актуалізувалися питання внутрішньопартійної дискусії. Мова йде, зокрема, про так званий «турборежим», що застосовується на практиці однією з парламентських фракцій, яка сформувала коаліцію [6]. На наше переконання, зазначене явище має перелік вад. Насамперед, в умовах такого темпу голосування за відповідні законопроекти не залишається часу на внутрішньопартійне обговорення їх положень. Відсутність достатнього проміжку часу для ознайомлення всіх депутатів із законопроектом, для підготовки ґрунтовних висновків щодо законопроекту профільними інституціями та їх вивчення, цілком вірогідно, матиме негативний вплив на якість законопроекту. Така перевірка рішень дискусією, а точніше – її відсутність, може вкрай негативно вплинути на ефективність рішень цього вищого колегіального органу державної влади.

Разом із тим, конкуруючі політичні еліти винаходять свої засоби протидії «турборежиму» монобільшості у парламенті України та використовують практику «законодавчого спаму», яка більш детально нами буде розглядатися у межах аналізу основоположного принципу відносної незалежності як конституційно-правової засади ухвалення рішень єдиного органу законодавчої влади в Україні.

Видається, що практика законодавчого спаму у діяльності Верховної Ради України деякою мірою перегукується із поняттям «флібустьєрство». Цей термін (*filibustering*) означає практику необмежених у часі дебатів, коли окремі законодавці намагаються потопити законопроект, що обговорюється, у безупинному потоці речей, перешкоджаючи ухваленню рішень не тільки з конкретного біля [закона], але з усіх інших. Так, у Сенаті США контроль за дебатами на пленарних засіданнях покладений на лідера фракції більшості, проте лідер фракції більшості не має права обмежувати обговорення...Таке обговорення може бути обмежене лише у спосіб, що отримав назву «зупинення дебатів» (*cloiture*). Проте, зазвичай сенатори згодні захищати своє право на необмежені дебати [7, с. 266]. Отже, флібустьєрство у сенаті є одним із засобів

протистояння малочисельної еліти вимогам більшості [8].

У контексті внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією як основоположного принципу ухвалення рішень єдиним органом законодавчої влади в Україні цікавим видається аналіз обговорення рішень у межах парламентської процедури членами цього вищого колегіального органу. Народному депутату як представникові Українського народу, окрім права брати участь в обговореннях питань на засіданнях депутатської фракції (групи), гарантується право на участь в обговоренні питань у комітетах, тимчасових комісіях та на пленарних засіданнях Верховної Ради.

Розгляд проекту рішення (законопроекту) у комітетах має більш вузькопрофільний характер, адже до обговорення законопроекту долучаються депутати, що входять до такого комітету. Ст. 93 Регламенту вказує, що за результатами розгляду останній повинен підготувати висновок [9]. Комітети здійснюють попередній розгляд питань, що віднесені до повноважень парламенту, керуючись проголошеним у ст. 3 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» принципом вільного обговорення та вирішення питань [10]. При цьому, відповідно до ст. 15 зазначеного Закону, проекти законів можуть публікуватися у засобах масової інформації, що сприяє широкій публічній дискусії. Наразі, відповідно до п. 4 Прикінцевих положень Закону України «Про комітети Верховної Ради України» впродовж встановленого Кабінетом Міністрів України згідно із Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» карантину для здійснення заходів, спрямованих на запобігання поширенню, локалізації та ліквідації спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), засідання комітетів можуть проводитися також у режимі відеоконференції з урахуванням особливостей передбачених Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 30 березня 2020 року № 543-IX [11]. Причому п. 2 Прикінцевих положень цього ж Закону тимчасовим спеціальним і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України також рекомендовано здійснювати свою роботу з урахуванням особливостей, визначених цим Законом для

комітетів.

Окремої уваги у контексті ухвалення рішень парламентом заслуговує обговорення питань у межах його пленарних засідань. Насамперед, слід зауважити, що пленарні засідання є основною формою роботи Верховної Ради України, оскільки саме під час пленарних засідань відбувається голосування за проекти рішень парламенту. Висловлення народним депутатом аргументованої позиції у межах дискусії на пленарному засіданні може значною мірою вплинути на результати голосування як за його підтримку, так і навпаки.

Регламентом передбачаються два різновиди обговорення питань на пленарних засіданнях – процедури повного та скороченого обговорення питань. Процедура повного обговорення питань передбачає широке залучення народних депутатів до обговорення, не обмежуючи кількість парламентарів, які можуть взяти участь у ньому.

На відміну від повного обговорення, скорочена процедура обговорення, передбачена ст. 31 Регламенту, звужує можливості щодо участі у парламентській дискусії. Хоча вказана процедура і передбачає, що не кожен народний депутат може отримати можливість публічно висловити свою позицію під час обговорення, водночас, вона не порушує плюралізму і в цілому відповідає вимогам демократичності прийняття рішення, адже гарантує право на виступ представникам різних точок зору щодо проекту рішення.

Також, Регламентом у контексті гарантування плюралізму встановлюються темпоральні обмеження на доповіді і виступ (10 хвилин для доповіді, 3 або 2 хвилини на виступ), так і гарантується право на виступ на пленарному засіданні. Зазначене право, відповідно до ст. 34 Регламенту, зокрема мають Президент України, Прем'єр-міністр України, Голова Національного банку України, Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, Голова Рахункової палати, Генеральний прокурор або уповноважені ними особи, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, один представник від кожної депутатської фракції (групи), що забезпечує представлення всіх позицій у дискусії.

Окрім цього, процедура обговорення залежить від того, у якому читанні розглядається законопроект. Так, відповідно до ч. 1 ст. 113 Регламенту розгляд законопроекту в першому читанні, як правило, проводиться за процедурою повного обговорення законопроектів, хоча, може бути прийняте рішення про скорочене обговорення законопроекту. Під час розгляду законопроекту в другому читанні Верховна Рада проводить його постатейне обговорення та голосування відповідно до ст. 119 Регламенту. У разі необхідності можуть обговорюватися і ставитися на голосування окремі частини, пункти, підпункти, речення або статті. Верховна Рада може прийняти процедурне рішення про розгляд законопроекту розділами, частинами з проведенням щодо них самостійного обговорення і голосування. Таке процедурне рішення може прийматися після обговорення за скороченою процедурою [9].

Втім, за певних обставин обговорення у межах парламентської процедури може трансформуватися. Так, як приклад слід навести проект Закону України «Про підстави та порядок проведення пленарних засідань Верховної Ради України та засідань комітетів Верховної Ради України в режимі відеоконференції на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Відповідно до п. 2 Пояснювальної записки до Проекту останній розроблений із метою уникнення блокування роботи єдиного законодавчого органу держави та забезпечення можливості ухвалення під час пандемії COVID-19 у світі та епідемії в Україні парламентом рішень, які мають особливу важливість і пов'язані з запобіганням виникненню і поширенню, локалізацією і ліквідацією спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), забезпеченням національної безпеки та оборони, економічного добробуту та прав людини. Проектом Закону пропонується створити правове підґрунтя для забезпечення можливості ухвалення Верховною Радою України та її комітетами рішень у режимі відеоконференції з метою розгляду парламентом законопроектів, проектів інших актів, які мають особливу важливість і пов'язані із запобіганням виникненню і поширенню, локалізацією і ліквідацією спалахів, епідемій та пандемій

коронавірусної хвороби (COVID-19), забезпеченням національної безпеки та оборони, економічного добробуту та прав людини [12].

Порядок розгляду та обговорення законопроектів врегульовується відповідно до ст. ст. 7-10 Проекту. Так, перед відкриттям пленарного засідання Верховної Ради України в режимі відеоконференції проводиться запис народних депутатів України, які в режимі відеоконференції приєдналися до участі у пленарному засіданні. Головуючий повідомляє про результати запису народних депутатів України (у разі відсутності більшості від конституційного складу парламенту або більшості лічильної комісії засідання не проводиться). Після цього, повідомляється про початок розгляду законопроекту та його реквізити. Розгляд законопроекту, проекту іншого акта на пленарному засіданні Верховної Ради України в режимі відеоконференції включає: 1) доповідь особи, визначеної доповідачем законопроекту (проекту іншого акта) – до десяти хвилин; 2) співповідь визначеного головним комітетом співдоповідача – до п'яти хвилин; 3) виступи по одному представнику від кожної депутатської фракції (депутатської групи) – до п'яти хвилин кожному представнику, який перебуває у залі, в якому відбувається таке засідання. Після завершення розгляду законопроекту, проекту іншого акта проводиться голосування народних депутатів України щодо його прийняття за основу та в цілому [12]. Таким чином, навіть у разі епідемічної небезпеки парламент зберігає основні підходи щодо визначення процедури обговорення проектів своїх рішень, забезпечуючи демократію як конституційну цінність, що лежить в основі ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України. Слід наголосити, що запропонований особливий порядок обговорень та прийняття парламентом своїх рішень мав носити тимчасовий (60-денний характер), що могло бути цілком виправданим із точки зору протидії поширенню надзвичайно небезпечного захворювання [13].

Важливо також розглянути перевірку рішень дискусією як основоположний принцип ухвалення рішень парламентом на прикладі блокування роботи Верховної Ради України. Аргументованим видається

закріплення на законодавчому рівні можливостей колегіального органу впливати на своїх членів у контексті забезпечення дотримання останніми правил депутатської етики. Зазначене обумовлює існування заходів впливу на порушників у межах парламентської процедури. При цьому застосування до народного депутата заходів впливу має відбуватися із дотриманням вимог правової визначеності. Для забезпечення правопорядку в парламенті України в Регламенті Верховної Ради України з урахуванням досвіду демократичних держав світу за порушення парламентської дисципліни необхідно передбачити поєднання застосування дієвих дисциплінарних санкцій разом із матеріальними стягненнями; для підвищення рівня парламентської культури народних обранців доцільно у Законі України «Про статус народного депутата України» закріпити, що кожна особа перед набуттям повноважень народного депутата України зобов'язана пройти навчальний курс із питань парламентського права, в якому особливу увагу має бути приділено дотриманню народними депутатами України дисципліни та етики на пленарних засіданнях парламенту України.

Висновки та пропозиції. Перевірка рішень дискусією як основоположний принцип ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади України передбачає, що рішення за своїм змістом і своїм результатом повинно втілювати спільну волю членів колегіального органу, що виражена у результаті обговорень (дискусій, консультацій тощо) та базуватися на демократичних процедурах. Процедурна складова перевірки рішень дискусією має зовнішній та внутрішній прояви, що розглядаються з точки зору взаємодії колегіального органу з іншими суб'єктами та всередині колегіального органу між його членами. У межах внутрішнього прояву процедурної складової перевірки рішень дискусією доцільно акцентувати на особливостях обговорення проектів рішень органів публічної влади всередині колегіального органу між його членами. Дискусія щодо рішень, які ухвалюються Верховною Радою України, передбачає обговорення рішення безпосередньо членами колегіального органу, яке має відбуватися у визначених законодавством межах, зокрема на засіданнях комітетів, пленарних засіданнях тощо.

Література

1. Рибій О. "Як у нас та як у них?". Внутрішньопартійна демократія. URL: <https://rada.opora.ua/org/analitika/a-iak-u-nykh/5136-yak-u-nas-ta-yak-u-nykh-vnutri-shnopartiina-demokratia>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
2. Веніславський Ф. В. Динаміка політичної структуризації українського суспільства. *Політична наука в епоху суспільних перетворень: потенціал і його реалізація* : матеріали міжнар. наук.-теор. конф. (XXV ювіл. Харк. політолог. читання). Харків, 2012. С. 144–146.
3. Мануйлов Е. Н., Толочко М. В. Внутрипартийная демократия: философский анализ. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 1. С. 9–22. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2283?mode=full>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
4. Шиманова О. В. Чинники функціонування внутрішньопартійної комунікації. *Вісник СевНТУ*. 2011. № 123. С. 220–226. URL: <http://sevntu.com.ua/jspui/handle/123456789/5007>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
5. Керівні принципи регулювання діяльності політичних партій : прийняті Венеціанською Комісією на 84 пленарній сесії (Венеція, 15–16 жовт. 2010 р.). *Вибори та демократія*. 2011. № 2. С. 60–82.
6. Турборежим Верховної Ради: Разумков пояснив, звідки взялося стільки законопроектів. URL: https://24tv.ua/turborezhim_verhovnoyi_radi_razumkov_royasniv_zvidki_vzyalosya_stilki_zakonoprojektiv_n1217340. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).
7. Дай Т. Р., Зиглер Л. Х. Демократия для элиты: введение в американскую политику. Москва: Юрид. лит., 1984. 320 с.
8. Цікавий випадок затягування дебатів як політичного інструменту, коли сенатор доповідав з питання понад 21 годину. Флибустьеры в Сенате: заговорить

закон до смерти. *Голос Америки*. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/mike-bowman-interview/1757615.html>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

9. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#n288>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

10. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр#n19>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

11. Про внесення зміни до Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: Закон України від 30.03.2020 р. № 543-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543-20>. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

12. Про підстави та порядок проведення пленарних засідань Верховної Ради України та засідань комітетів Верховної Ради України в режимі відеоконференції на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : пояснювальна записка до проекту Закону України від 20.03.2020 р. № 3250. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68435. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

13. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 53 : World Health Organization. 2020. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200313-sitrep-53-covid-19.pdf?sfvrsn=adb3f72_2. (дата звернення до ресурсу: 20.11.2021).

УДК: 340.15

ORCID: 0000-0002-4568-7964

e-mail: a.i.kozachenko@ukr.net

Anatoliy I. Kozachenko,
Head of the Department of Theoretical
Legal Subjects
(Poltava Law Institute of the
Yaroslav Mudryi National Law
University)

Козаченко Анатолій Іванович,
завідувач кафедри теоретико-
правових дисциплін,
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РОКІВ

PROBLEM OF ZEMSTVO SELF-GOVERNMENT DEMOCRATIZATION DURING REVOLUTION OF 1905-1907

Анотація. У статті проведено аналіз основних напрямків реформи органів земського самоврядування у період революції 1905-1907 рр. Земства домагалися від уряду Російської імперії запровадження демократичної виборчої системи, створення волосного земства, удосконалення порядку функціонування земських установ та розширення повноважень губернських і повітових земських зборів. Під тиском ліберально-демократичних сил царський уряд визнавав необхідність проведення земської реформи, але не наважився на її здійснення, адже створення демократичних органів місцевого самоврядування тягнуло за собою децентралізацію влади, що суперечило основам самодержавного ладу. На початку революції земства активізували діяльність, що мала за мету проведення демократичних перетворень. Однак під час чергових земських виборів 1906 р. уряд забезпечив перевагу консервативним силам, завдяки чому земськими гласними було обрано лояльних до царського режиму представників дворянства. Після цього уряд і земства лише декларували необхідність

проведення демократичної реформи. Тому земська виборча система, чисельний склад, функціонування і повноваження органів земського самоврядування у зазначений період залишилися без змін.

Ключові слова: земство, земське самоврядування, революція, земська виборча система, проєкт земської реформи, волосне земство.

Summary. The article analyzes the main directions of the zemstvo self-government reform during the revolution of 1905-1907. Zemstvos demanded the government of the Russian Empire to introduce a democratic electoral system, create a volost zemstvo, improve the procedure for zemstvo institutions management and expand provincial and county zemstvo assemblies' powers. Under pressure from the liberal democratic movements, the tsarist government recognized the need for the zemstvo reform, but they did not dare to implement it, as creation of democratic local self-government would have entailed the decentralization of power, which contradicted the foundations of the autocratic system. At the beginning of the revolution, zemstvos intensified their activities aimed at carrying out democratic transformations. However, during the next zemstvo elections of 1906, the government ensured the advantage of the conservative forces so that representatives of the nobility which were loyal to the tsarist regime were elected as councillors. After that, the government and zemstvos only declared the need for a democratic reform. Therefore, the zemstvo electoral system, its numerical structure, management and powers of the zemstvo self-government bodies remained unchanged during this period.

Key words: zemstvo, zemstvo self-government, revolution, zemstvo electoral system, draft zemstvo reform, volost zemstvo.

Постановка проблеми. Революція Гідності 2013-2014 рр. стала каталізатором низки демократичних реформ, метою яких, окрім іншого, є децентралізація влади шляхом розширення повноважень місцевого самоврядування. Аналогічну мету щодо місцевого самоврядування

переслідувала і революція 1905-1907 рр. Науковці звертають увагу на паралелі між цими революціями, що дає можливість краще зрозуміти сутність і зміст подій пов'язаних із революційними змінами у суспільстві та державі у наш час [1, с. 78]. Аналіз подій пов'язаних із діяльністю місцевого самоврядування в Україні на початку ХХ ст. сприяє науковому прогнозуванню шляхів вирішення нагальних проблем, котрі постали перед місцевим самоврядуванням, спонукає до всебічного осмислення процесу становлення національної системи місцевого самоврядування.

Актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю вивчення досвіду діяльності місцевого самоврядування, що мало за мету домогтися від уряду проведення демократичних реформ самоврядування. Проблема децентралізації влади шляхом розширення повноважень місцевого самоврядування залишається актуальною для України за сучасних умов.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Необхідність проведення реформи місцевого самоврядування зумовлює науковий інтерес до проблеми земської реформи початку ХХ ст. Вітчизняні науковці Гончаренко В.Д., Калугін С.А., Редькіна О.А та інші вважають що, досвід підготовки до проведення земської реформи у період революції 1905-1907 рр. може стати корисним у наш час [2; 3; 4].

Метою статті є розгляд проєктів і пропозицій щодо проведення земської реформи та аналіз фактичних змін, які торкнулися земської виборчої системи, структури, чисельного складу і порядку діяльності земських установ та повноважень земств на прикладі Полтавського земства.

Виклад основного матеріалу. Антидемократичний характер земського законодавства 1890 р. викликав незадоволення помірковано налаштованої частини земців та стимулював розвиток руху, що мав за мету демократизацію земського самоврядування. На початку ХХ ст. ліберальні науковці і земства активізували свою діяльність з метою демократизації виборчої системи, розширення повноважень земських установ та впровадження волосного земства.

У 1901 р. економічна рада Полтавського губернського земства розглянула проєкт запровадження волосного земства. Згідно з проєктом волосне земство повинно мати визначену територію, бути всестановим за своїм складом, мати виборний виконавчий орган, користуватися правом на встановлення місцевих податків. Стосовно можливості впровадження волосного земства між учасниками економічної ради відбулася дискусія – частина гласних підтримала запропонований проєкт, інша частина виступила категорично проти. Зрештою учасники економічної ради проголосували проти запропонованого проєкту [5, с. 8-10, 42].

Навесні 1903 р. уряд змушений був визнати необхідність проведення земської реформи та створив з цією метою спеціальну комісію. Для участі в підготовці проєкту реформи комісія ініціювала створення земських місцевих комітетів, які напрацювали низку рекомендацій щодо демократизації земської виборчої системи, удосконалення структури земських установ та розширення їхніх повноважень. Але активна діяльність повітових комітетів змусила Сенат своїм указом обмежити їх компетенцію [6, с. 267-272].

Восени 1904 р. частина губернських земств виступила із заявами про необхідність проведення демократичних реформ у Росії. Одним з основних напрямків реформи, на погляд земств, повинна була стати демократизація земської виборчої системи [7, с. 603]. Це змусило імператора Миколу II ухвалити указ про підготовку до проведення земської реформи. Імператорський указ містив проєкт, який окреслював основні напрямки проведення реформи і надавав право земствам внести на розгляд уряду власні пропозиції.

З особливою гостротою питання проведення земської реформи постало на початку революції 1905-1907 рр. Навесні 1905 р. під час надзвичайного засідання Полтавське губернське земство виступило за перегляд «Положення про губернські та повітові земські установи» 1890 р. (далі – Положення 1890 р.), яке обмежувало права земства. Восени 1905 р. Полтавські губернські земські

збори, врахувавши результати вивчення повітовими земствами урядового законопроекту, одностайно відхилили його.

Згодом фракція кадетів вносила на розгляд Державної думи власні законопроекти земської виборчої системи. Лише 5 жовтня 1906 р. імператор ухвалив укази «Про відміну деяких обмежень у правах сільських обивателів» і «Про зміни організації селянського представництва в земських установах», які вносили окремі зміни до системи земських виборів. Відповідно до зазначених указів селяни отримали право брати участь у виборах у складі виборчого з'їзду землевласників і підприємців, якщо їм це дозволяв майновий ценз за Положенням 1890 р. Втратила силу норма ст. 51 Положення 1890 р., за якою губернатор призначав одного гласного із 4-х кандидатів обраних від селян. Земські збори отримали право обирати на посаду голови управи не тільки дворян, а й представників інших від станів [8, с. 111].

Таким чином, імператорські укази 1906 р. розширили виборчі права сільських виборців і послабили адміністративний контроль за виборами, однак не скасували становий та цензовий характер земських виборів, зберегли перевагу за дворянством, що викликало незадоволення частини земців. Проте навіть такі незначні демократичні зміни спричинили протидію місцевої адміністрації. Тому земства знову почали наполягати на необхідності проведення докорінної реформи. З огляду на це урядова комісія під керівництвом міністра МВС О.Г. Булигіна підготувала новий законопроект земського самоврядування для подання до II Державної думи. У червні 1907 р. урядовий проєкт розглянув I Всеросійський земський з'їзд, який не підтримав його, а доручив розглянути законопроект земської реформи губернським і повітовим земським зборам [9, с. 201-203].

У серпні 1907 р. комісія Полтавського губернського земства подала власний «Проект правил для виборів повітових і губернських земських гласних». Він надавав виборчі права жінкам і відмовився від станового характеру проведення виборів. Але проєкт зберігав віковий ценз – 25 років

і майновий ценз, передбачений Положенням 1890 р. Згідно майнового цензу, вибори повинні проводитися по п'яти куріях на повітових виборчих зборах (за Положенням 1890 р. – три виборчі курії). По першій курії участь у виборах брали великі землевласники і підприємці, по другій – дрібні землевласники, по третій – уповноважені від сільських громад, по четвертій – власники нерухомості у містах, по п'ятій – дрібні власники нерухомості у містах. Згідно ст. 6 проєкту розмір майнового цензу для виборців по першій і четвертій куріях встановлювали губернські земські збори за згоди уряду, що означало можливість створення переваг для дворян, поміщиків та підприємців. Зазначені переваги забезпечувалися і завдяки головуванню у перших та других виборчих зборах предводителів повітового дворянства [10, с. 4]. За ст. 29 проєкту порядок проведення виборів залишався без змін. Вибори повинні проводитися шляхом таємного голосування, за допомогою спеціальних кульок. Обраними вважалися кандидати, які отримали більшість голосів «за», порівняно із тими голосами, що були подані «проти» [10, с. 10].

Проєкт обмежував контроль губернатора за проведенням виборів. Розгляд справ про порушення законодавства під час виборів покладался на Губернську раду (у проєкті не визначено принципи формування, склад, порядок функціонування та повноваження цього органу) [10, с. 10-11]. За Положенням 1890 р. такі повноваження відносилися до відання Губернського із земських і міських справ присутствія.

Отже, проєкт земської виборчої системи розроблений Полтавським губернським земством мав за мету лише часткову демократизацію земських виборів: розширював коло осіб, які користувалися виборчими правами, відмовлявся від станового принципу проведення виборів, удосконалював представництво у земствах, послаблював адміністративний контроль за проведенням виборів. Але проєкт передбачав складну п'ятикуріальну систему виборів, обмежував виборчі права за віковим та майновим цензом, не забезпечував принцип рівноправності виборців. Тому повітові земства,

розглянувши цей проєкт, визнали його недосконалим. Така позиція повітових земств пояснюється тим, що під час чергових земських виборів 1906 р. завдяки зусиллям уряду земськими гласними було обрано лояльних до самодержавного режиму представників консервативного дворянства.

Одним із напрямків демократизації земського самоврядування було намагання змінити систему земських установ шляхом запровадження вищого земського органу – Державної земської ради. Створення такого органу не мало за мету впровадження парламенту – вищого органу законодавчої влади, а передбачало створення представницького, законодорадчого органу. Але після запровадження Державної думи необхідність у створенні Державної земської ради відпала. Проте згодом земства почали формувати регіональні спілки, що мали виконувати представницьку функцію на регіональному рівні. Так, зокрема, виникла Харківська спілка земств, до якої увійшли Харківське, Полтавське і Таврійське губернські земства [11, с. 39].

Можливість створення волосного земства передбачав імператорський указ від 12 грудня 1905 р. про проведення земської реформи. Згідно з указом волосне земство мало складатися із зборів – розпорядчого органу і управи – виконавчого органу. Волосні земські збори мали налічувати в середньому 40–50 гласних. Проте урядовий законопроект залишився не реалізованим і система земських установ, встановлена Положенням 1890 р., не змінилася.

Внутрішня організаційна структура земських зборів не зазнала принципових змін, але продовжився процес формування нових комісій, комітетів і рад. При губернських й повітових земських зборах почали діяти постійні комісії: адміністративна, архівна, благочинна, юридична, освітня, а також тимчасові комісії – з організації продажу насіння зернових культур, з прийому коней від населення, тощо. Земські збори сформували нові комітети та ради: опіки, народних училищ та інші.

Проект земської реформи 1907 р. Полтавського земства передбачав збільшення чисельного складу земських зборів. Представництво у повітових

земських зборах залежно від кількості населення повіту. Число гласних у повітах з населенням до 100 тис. повинно складати 45 осіб. Якщо населення повіту перевищувало 100 тис., кількість гласних мала збільшуватися на одну особу на кожні 10 тис. мешканців, але не могла перевищувати 75 осіб. Число губернських гласних залежало від кількості повітів і встановлювалося за квотою – 6 представників від повіту. Така система представництва була досконалішою, порівняно із встановленою Положенням 1890 р., адже передбачала представництво залежно від чисельності територіальної громади і збільшувала кількість гласних до 90 осіб. Проект не передбачав зміну 3-річного терміну каденції гласних [10, с. 3].

Земства зверталися до уряду з пропозиціями про зміну порядку діяльності зборів. Губернські земські збори пропонували внести зміни до законодавства про проведення двох чергових сесій упродовж року [12, с. 13-15], адже під час чергової сесії їм доводилося розглядати більше ста питань. Надмірна завантаженість і необхідність термінового вирішення окремих справ змушували земства щорічно проводити надзвичайні засідання, що викликало незадоволення частини губернських гласних. Однак уряд відхилив таку пропозицію, натомість санкціонував проведення двічі-тричі на рік позачергових засідань [12, с. 2, 3].

Земства не ініціювали зміну механізму формування управ і збільшення їх чисельного складу. Незважаючи на те, що указ від 5 жовтня 1906 р. надавав земствам право обирати голову і членів управи з представників будь-якого стану, фактично ці посади займали виключно дворяни. Законодавство не передбачало посади заступника голови управи, але земства обирали на цю посаду одного з членів управи, що сприяло підвищенню ефективності управління.

Згідно з земським законодавством збори не мали права розпускати управу або усувати з посад окремих членів управи. Земські збори не наполягали на наданні їм такого права, адже вони могли порушити питання про це перед Губернським із земських і міських справ присутством, а управа могла подати у відставку під їх тиском.

Земства не влаштував обсяг повноважень, установлений Положенням 1890 р. Імператорський указ від 4 грудня 1904 р. про реформування земств та рескрипт від 18 лютого 1905 р. про створення особливої комісії для розробки законопроекту про Державну думу стимулювали діяльність земств, спрямовану на розширення їх повноважень. У 1905 р. Полтавські губернські земські збори ухвалили петицію до імператора, у якій звинуватили його в бездіяльності щодо обіцяної демократизації державного ладу і заявили про намір розглянути питання про необхідність прийняття конституції Росії та встановлення конституційної монархії. Але міністр внутрішніх справ О.Г. Булігін категорично заборонив розгляд земськими зборами питань, що виходили за межі їхньої компетенції. У відповідь на це губернські збори одностайно прийняли постанову про оскарження рішення міністра МВС у Сенаті [7, с. 620]. Така діяльність земств свідчить про намагання здійснювати політичні функції.

Розглянувши імператорський указ від 4 грудня 1904 р., Констянтиноградські земські збори в травні 1905 р. внесли низку пропозицій щодо розширення земських повноважень, а саме: надати земствам виконавчу владу і ліквідувати їх залежність від місцевої адміністрації, позбавити МВС та інші центральні органи права контролювати діяльність земств, надати земствам право вступати у договірні відносини між собою, визнати за повітовим земством право ухвалювати постанови обов'язкові для виконання на території повіту [7, с. 210-213]. Проект мав окремі недоліки, але загалом пропонуване розширення земських повноважень відповідало принципам місцевого самоврядування. Проте царський уряд не міг погодитися з таким розширенням повноважень земств, адже демократизація органів місцевого самоврядування суперечила основам самодержавного ладу.

Під тиском земських лібералів і революційних подій 1905-1907 рр. царський уряд пішов по шляху залучення земців до роботи у складі державних органів. Представники губернських земств увійшли до складу особливої комісії на чолі з міністром внутрішніх справ О.Г. Булігіним, створеної в травні 1905 р.

для підготовки законопроектів з метою запровадження Державної думи. Губернські земські збори отримали право обирати 4-х представників до Народи при Раді міністрів. За «Положенням про вибори до Державної думи» 1905 р., земські виборці отримали право брати участь у виборах. На повітові земства покладалася справа фінансування виборів, а управи відповідали за формування списків виборців. Маніфест «Про зміну установ Державної ради і перегляд установ Державної думи» 1906 р. надавав право губернським земствам обирати по одному представнику до Державної ради.

Отже, на початку ХХ ст. земства розгорнули активну діяльність з метою демократизації земського самоврядування. Під тиском ліберально-демократичних сил царський уряд визнавав необхідність проведення земської реформи, але не наважився на її здійснення, адже створення демократичних органів місцевого самоврядування тягнуло за собою децентралізацію влади, що суперечило основам самодержавного ладу. На початку революції 1905-1907 рр. земства суттєвим чином активізували діяльність, що мала за мету проведення демократичних перетворень. Однак під час чергових земських виборів 1906 р. уряд забезпечив перевагу консервативним силам, завдяки чому земськими гласними було обрано лояльних до самодержавного режиму представників дворянства. З цього часу царський уряд і земства лише декларували необхідність проведення демократичної реформи. Тому земська виборча система, чисельний склад, функціонування і повноваження органів земського самоврядування у зазначений період залишилися без змін. Посилився процес одержавлення земств шляхом залучення гласних до роботи у державних органах.

Література

1. Федоренко В. Конституціоналізм і революції. *Юридичний журнал «Право України»*. 2018. № 4. С. 64-92.

2. Гончаренко В.Д. Земська реформа. Велика українська юридична енциклопедія. Т.1: Історія держави і права України. Харків : Право, 2016. С. 335-339.
3. Калугін С.А. Земське самоврядування на Харківщині (1865-1917 рр.) : монографія. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 148 с.
4. Редькіна О.А. Земства Лівобережної та Південної України як органи місцевого самоврядування та осередки ліберального руху в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. Київ: Куприянова, 2008. 192 с.
5. Экономическая и сельскохозяйственная деятельность Полтавского земства. Приложение к журналу «Хуторянин». *Полтава*. 2016. №7. С. 3-42.
6. Указ I-го департамента Сената 26.08.1903 г. «О пределах компетенции земства в обсуждении вопроса о мелкой земской единице». Мелкая земская единица в 1902-1903 гг. *Сборник статей*. Вып. 2. СПб. : Тип. акц. общ-ва «Слово», 1903. С. 267-272.
7. Веселовский Б. История земства за 40 лет. Санкт-Петербург: Изд. О.Н. Поповой, 1911. Т. 3. 708 с.
8. Шутов А.Ю. Политические дискуссии о земской избирательной системе в России начала ХХ века. *Вестник Московского университета*. Сер. 12. Полит. науки. 1998. № 6. С. 103-119.
9. Королева Н. Г. Земство на переломе (1905-1907 гг.). Москва: ИПГК «Логос» ВОС, 1995. 236 с.
10. Проект правил для избрания уездных и губернских земских гласных. Полтава: Б. и., 1907. 12 с.
11. Верещагин А.Н. Земский вопрос в России (политико-правовые аспекты). Москва: Междунар. отношения, 2002. 192 с.
12. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за три трехлетия (с 1895 по 1906 гг.). Полтава: Тип. И. Фришберга, 1906. Вып. 1. Т. 1. 583 с.

УДК: 343.13

ORCID: 0000-0003-4979-2152

e-mail: antey.pl@gmail.com

Andrii V. Skrypnyk,
Assistant professor of the Department of
Criminal Law and Criminal Law
Disciplines
(Poltava Law Institute
of the Yaroslav Mudryi National Law
University)

Скрипник Андрій Володимирович,
асистент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО «ЦИФРОВОГО» ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

ABOUT THE EXPEDIENCY OF INTRODUCING A NEW "DIGITAL" MEASURE TO ENSURE CRIMINAL PROCEEDINGS

Анотація. У статті розкривається питання доцільності запровадження нового заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту. Основна мета заходу полягає у припиненні кримінального правопорушення, яке вчиняється у спосіб поширення цифрових даних з вебсайту, вебсторінки, адреси в Інтернеті. Здійснено аналіз основних джерел, з яких можна почерпнути нормативний матеріал для розробки моделі тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту, зокрема, Конвенції про кіберзлочинність та аналітичних матеріалів до неї, наробок робочої групи при Комітеті з питань правоохоронної діяльності з метою підвищення ефективності досудового розслідування кіберзлочинів та використання електронних доказів. Автором доводиться доцільність використання термінів «контент» та «вебсайт» щодо об'єктів, доступ до яких тимчасово обмежується. У дослідженні віднайшла висвітлення також якісна

характеристика контенту, доступ до якого підлягає обмеженню. Науково доводяться напрями нормативних змін, необхідних для запровадження окресленого заходу забезпечення кримінального провадження, зокрема, темпоральні межі застосування тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту, коло суб'єктів, уповноважених приймати рішення про застосування такого заходу, а також порядок скасування його дії.

Ключові слова: цифрова інформація, цифрові докази, контент вебсайту, заходи забезпечення кримінального провадження

Summary. The paper analyzes the appropriateness of introducing a new measure to ensure criminal proceedings - a temporary restriction of access to website content. The main purpose of the measure is to stop the criminal offense, which is committed by distributing digital data from a website, web page, address on the Internet. The analysis of the main sources from which it is possible to draw normative material for development of model of temporary restriction of access to content of the website, in particular, the Convention on cybercrime and analytical materials to it, groundwork of working group at Committee on law enforcement activity electronic evidence. The author proves the use of the terms "content" and "website" in relation to objects to which access is temporarily restricted. The study also highlighted the qualitative characteristics of the content to which access is subject to restriction. The directions of normative changes necessary for introduction of the outlined measure of ensure of criminal proceedings, in particular, temporal limits, a circle of the subjects authorized to make the decision on application of such measure, and also the order of cancellation are scientifically proved.

Key words: digital information, digital evidence, website content, measures to ensure criminal proceedings

Постановка проблеми. Цифрові технології, ставши невід'ємним атрибутом сучасного суспільного життя, істотно змінили життєвий уклад

людини. Використання електронних пристроїв, з *одного боку*, дозволяє більш ефективно реалізувати низку правомочностей (приміром, право на інформацію, свободу спілкування), з *іншого боку*, стає все більш поширеним способом вчинення кримінальних правопорушень (до прикладу, викрадення коштів з віртуальних банківських рахунків, кримінально-каране розповсюдження цифрової інформації у формі публічних закликів до повалення конституційного ладу або неліцензійного програмного забезпечення). Описана тенденція свідчить про появу нового, «цифрового» аспекту споконвічної проблеми пошуку балансу між дотриманням прав і свобод людини й ефективністю боротьби зі злочинністю, який найбільш яскраво проявляється у сфері кримінальної юстиції.

На міжнародному рівні процесуальний інструментарій боротьби з цифровими правопорушеннями закріплено у Конвенції про кіберзлочинність від 23.11.2001 (далі – Конвенція). Зазначений міжнародний документ, будучи прийнятим двадцять років тому, не передбачає процесуальної дії, спрямованої на припинення кримінально-караного поширення цифрової інформації, яке можна було б реалізувати в рамках такого забезпечувального заходу, як тимчасове обмеження доступу до вебсайту.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Пропозиції запровадити таку процесуальну дію вже висловлювалися у науці [1, с.138, 310-311] та віднайшли ґрунтовне оформлення у вигляді таблиці змін до процесуального закону, розробленої робочою групою при Комітеті з питань правоохоронної діяльності з метою підвищення ефективності досудового розслідування кіберзлочинів та використання електронних доказів (утвореною 11 грудня 2019 року) [2, с.11-12, 28-48].

Метою статті є визначення основних компонентів нового заходу забезпечення кримінального провадження – обмеження доступу до контенту вебсайту.

Виклад основного матеріалу. Що ж змушує дослідників й автора цієї статті звертатися до осмислення питання, не відображеного у профільному

міжнародному договорі? *З одного боку*, актуальність проблеми у практичній площині. Підтвердженням такої є наявність судових рішень, якими обмежувався доступ до Веб-сайтів або до певної інформації на них, наприклад, для забезпечення позову у цивільному [3; 4; 5; 6; 7] або господарському процесі [8]. У кримінальному ж судочинстві для цього використовуються більш оригінальні способи, як-от: а) накладення арешту на майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі Інтернет під час використання вебресурсу [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16]¹; б) накладення арешту на майнові права інтелектуальної власності, доменне ім'я вебресурсу [18; 19]. Наявність же проблеми підтверджує неоднозначність позицій судових інстанцій з описаного питання: на відміну від зазначених вище судових актів як слідчі судді [20; 21], так й апеляційні суди визнають неможливим накладення такого арешту [22; 23;

З іншого боку, високий ступінь втручання у права і свободи людини, який має місце під час обмеження доступу до цифрової інформації, а також невідповідна до нього якість нормативного підґрунтя. Тісний зв'язок цифрових технологій і основоположних прав і свобод людини (права на приватність, на доступ до інформації та вільне вираження поглядів) визнано на міжнародному рівні [див. 25; 26; 27, § 63], а блокування сайтів (обмеження доступу до них) без належних правових гарантій ЄСПЛ кваліфікував як порушення свободи вираження поглядів [див. 28, § 46-56; 29, § 47-67]. Про якість нормативного підґрунтя свідчить те, що обмеження доступу до вебсайтів у національному законодавстві комплексного врегулювання так і не віднайшло². Через це

¹ Логіку появи такого незвичного, на перший погляд, формулювання яскраво демонструє цитата з ухвали слідчого судді: «Таким чином є достатні підстави вважати, що майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі інтернет при використанні вище вказаних веб-ресурсів використовуються в якості вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 203-2 частиною 1 КК України, а тому виникла необхідність у накладенні арешту на майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі інтернет при використанні зазначених веб-ресурсів, з метою збереження речових доказів та припинення вчинення кримінальних правопорушень» (ухвала від 20 січня 2020 року (справа № 755/1439/16-к) [17].

² Нормами, які впливають на описані суспільні відносини, можна вважати: а) ч.1 ст.28 ЗУ «Про інформацію», яка містить загальну заборону використання інформації для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини; б) п.18 ч.1 ст.39 ЗУ «Про телекомунікації», у якому закріплено обов'язок операторів і провайдерів телекомунікаційних послуг на

особливу актуальність мають питання належного нормативного врегулювання підстав і порядку такого обмеження прав і свобод людини, невід’ємними супутниками якого мають стати дієві гарантії недопущення їхнього порушення. Здійснити це можна, зокрема, шляхом запровадження нового заходу забезпечення кримінального провадження, згаданого вище – тимчасового обмеження доступу до вебсайту.

Продемонструвати практичну значущість пропонованого заходу забезпечення можна таким прикладом. Значної чисельності у судовій практиці отримали випадки притягнення до кримінальної відповідальності за розповсюдження у соціальних мережах інформаційних текстових повідомлень, що містять у собі публічні заклики до вчинення дій, направлених на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку (ст.110 КК) [30; 2; 33; 34]. Допис у соціальній мережі (наприклад, «ВКонтакте» або «Однокласники») – це не лише результат вчинення протиправних дій, але і ключовий доказ обвинувачення. Тому шляхом блокування доступу до нього можна, з *одного боку*, припинити кримінально-каране поширення інформації, заборонивши перегляд користувачами соціальної мережі, з *іншого боку*, запобігти видаленню ключової доказової інформації, позбавивши такої можливості її автора (дописувача).

Як вже зазначалося, науці відомі пропозиції, пов’язані із запровадженням тимчасового обмеження доступу до вебсайту. Хоча в обох виявлених автором варіантах містяться раціональні ідеї, за основу варто взяти нароби вітчизняних дослідників. Попри привабливість пропозиції М.С. Сергєєва у контексті процесуальної економії [1, с.310-311], проєкт змін вітчизняного походження [2, с.11-12, 28-48] є детальнішим і тому містить більш якісні запобіжники на кожному етапі процесуальної дії³. Задля лаконічності викладу не будемо описувати основні ідеї, закладені розробниками у тимчасове обмеження доступу

підставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії.

³ Це, проте, не звільняє від обов’язку скористатися раціональними пропозиціями згаданого вченого.

до вебсайту, обмежившись лише аналізом тих положень, які, на наше переконання, потребують вдосконалення.

Перш за все потрібно визначитись з тим, доступ до чого в рамках заходу забезпечення тимчасово обмежується. Існує декілька варіантів: а) вебсайт [1, с.310]; б) визначений (ідентифікований) інформаційний ресурс (інформаційний сервіс); в) інформація чи комп'ютерні дані, які розміщені на такому ресурсі (сервісі) [2, с.28,29]. Останні два варіанти містять очевидні недоліки. *По-перше*, у викладеному вигляді вони у чинному законодавстві України не зустрічаються⁴, тобто знову пропонується запровадити у процесуальному законі унікальний термін, визначення змісту якого матиме довільний характер. *По-друге*, відповідно до нормативно закріплених визначень інформаційний ресурс – це інформація (абз.3 ч.1 ст.1 ЗУ «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»), а сервіс інформаційної системи – це програмний засіб (п.2 Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. № 1024). Якщо із «розміщенням» інформації чи комп'ютерних даних в інформаційному сервісі (програмі) ще погодитися можна, то розмістити інформацію чи комп'ютерні дані в інформаційному ресурсі (інформації) видається за складне. *По-третє*, інформація і комп'ютерні дані – це не тотожні поняття, а тому крізь призму філософських і технічних основ більш коректно вживати термін цифрові дані (як технічне «підґрунття» цифрової інформації, доступ до якого і можна обмежити).

Що ж до нормативних приписів, то у них більш доречно вживати термін вебсайт як такий, що: а) закріплено у чинному законодавстві; б) найбільше відповідає тому, доступ до чого тимчасово обмежується. Так, інформаційне

⁴ Натомість замість термінів *інформаційний ресурс/сервіс* вживаються категорії «державні інформаційні ресурси» (наприклад, абз.3 ч.1 ст.1 ЗУ «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», ч.2 ст.4, ч.2-4 ст.8, ч.2,3 ст.9, ч.1 ст.10 ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», п.1,4 Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, затверджених постановою Кабінету міністрів України від 29 березня 2006 р. № 373) та «сервіс єдиної інформаційної системи МВС» (п.2 Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. № 1024).

розуміння вебсайту⁵ та уявлення про його двоелементну структуру (технічна та змістовна частини [35, с.34; 36]) дозволяє обґрунтувати тимчасове обмеження доступу не до всього веб-сайту, а лише до його змістовної частини, яку найбільш доцільно іменувати контентом. Під контентом розуміються: «1. зміст; 2. об'єм, місткість» [37, с.302], а також «інформаційні ресурси (зміст, інформаційне наповнення, змістовна інформація) веб-вузла (www.microsoft.com)» [38, с.99]. Наприклад, якщо цифрову інформацію було опубліковано у пості на персональній сторінці особи у соціальній мережі, то «закриття» доступу до усієї сторінки буде непропорційним заходом, тому що для досягнення мети достатньо тимчасово обмежити доступ до відповідного допису. Якщо ж увесь контент сайту «поза законом», то тимчасове обмеження доступу фактично дорівнюватиме блокуванню веб-ресурсу. Через це найбільш вдалою назвою заходу забезпечення кримінального провадження видається таке: «Тимчасове обмеження доступу до контенту вебсайту».

Другий аспект, який хотілося б висвітлити, пов'язаний із якісною характеристикою контенту, яка дозволить тимчасове обмеження доступу до нього. Як вже зазначалося раніше, у вітчизняному законодавстві це питання врегульовується фрагментарно. Утім, більш розгорнутий перелік заборон на поширення інформації можна віднайти у кримінальному законі⁶ і саме на нього, на наш погляд, варто орієнтуватися під час визначення підстав для тимчасового обмеження доступу до контенту: тимчасовому обмеженню має підлягати доступ до тієї інформації, поширення якої утворює об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Це повністю узгоджується з міжнародними рекомендаціями з

⁵ Згідно з п.6 ст.1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» веб-сайт – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом. Натомість, п.3 ч.1 ст.1 ЗУ «Про електронні довірчі послуги» містить інше визначення – сукупність програмних засобів, розміщених за унікальною адресою в обчислювальній мережі, у тому числі в мережі Інтернет, разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певних суб'єктів і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інших інформаційних послуг через обчислювальну мережу. Попри відмінності у визначеннях сутність залишається однаковою: сайт – це цифрова інформація, а це дозволяє визнавати таке розуміння інформаційним.

⁶ Йдеться, наприклад, про склади злочинів, передбачені ст.ст.132, 176, 182, ч.2 ст.209¹, 232, 232¹, 258², 328, 361², 436¹, 436, ч.2 ст.442 Кримінального кодексу України.

цього приводу, які визнають допустимим обмежувати доступ до інформації злочинного характеру як-от: дитячої порнографії (для захисту прав дітей), наклепу (для захисту прав та репутації інших осіб від необґрунтованих висловлювань), прямих і публічних закликів до геноциду (для захисту інших прав), матеріалів пропаганди національної, расової чи релігійної ворожнечі, що містить заклики до дискримінації чи насильства (для захисту, зокрема, права на життя відповідних груп) [39, § 25]. З цього випливає мета тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту – припинити вчинення кримінального правопорушення, яке вчиняється у спосіб поширення цифрових даних з вебсайту, вебсторінки, адреси в Інтернеті.

Третій аспект пов'язаний з часовою характеристикою заходу забезпечення. Пропонована розробниками змін тривалість у 90 днів, *по-перше*, не узгоджується зі строками досудового розслідування, *по-друге*, видається занадто тривалою з огляду на ступінь втручання у сферу прав і свобод людини. Через це більш доцільним видається обмеження строку застосування заходу строками досудового розслідування зі встановленням верхньої межі у 60 днів (з можливістю продовження на таку ж тривалість неодноразово, але у рамках строків досудового розслідування).

Четвертий аспект пов'язаний із визначенням суб'єкта, компетентного дозволяти тимчасове обмеження доступу до контенту вебсайту. Через те, що потреба у його застосуванні може виникнути не лише під час досудового розслідування, але і судового провадження, цілком обґрунтованою видається пропозиція вважати таким не лише слідчого суддю, але і суд. Це, проте, вимагає відповідної вказівки в усіх нормах, формулювання яких дозволяє це. Вирішення ж питання про скасування ухвали про тимчасове обмеження доступу до контенту вебсайту під час судового провадження варто віднести до компетенції не слідчого судді, а суду, який розглядає кримінальне провадження, незалежно від органу, що прийняв оспорюване рішення.

П'ятий аспект пов'язаний із припиненням дії цього заходу. Самого покладення обов'язку на дізнавача, слідчого, прокурора одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження прийняти рішення про скасування тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту (ч.4 ст.169-8 КПК в редакції таблиці змін), на переконання автора, недостатньо. Підтвердженням цього є складнощі, що виникли попри існування аналогічного правила щодо арешту майна (ч.3 ст.174 КПК). Йдеться про проблему його скасування після закриття кримінального провадження, до розв'язання якої вже неодноразово зверталася Велика Палата Верховного Суду [див. 40; 41; 42]. З огляду на це найбільш ефективним видається встановити правило про «автоматичне» скасування тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту внаслідок закриття кримінального провадження незалежно від прийняття слідчим, прокурором рішення про це.

Висновки та пропозиції. З огляду на проведене дослідження, перспективним напрямком оптимізації національного інструментарію збирання цифрових даних як доказів є запровадження такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове обмеження доступу до контенту вебсайту. Для функціонування останнього потребується внесення змін до процесуального закону, якими варто передбачити:

- якісну характеристику контенту вебсайту, доступ до якого може бути обмежено;
- мету запровадженого заходу забезпечення – припинити кримінальне правопорушення, яке вчиняється у спосіб поширення цифрових даних з вебсайту, вебсторінки, адреси в Інтернеті;
- темпоральні межі застосування тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту - 60 днів (з можливістю продовження на таку ж тривалість неодноразово, але у рамках строків досудового розслідування);

- право приймати рішення про застосування такого заходу забезпечення на досудовому розслідуванні – слідчим суддею, під час судового провадження – судом;

- «автоматичне» скасування тимчасового обмеження доступу до контенту вебсайту внаслідок закриття кримінального провадження незалежно від прийняття слідчим, прокурором рішення про це.

Ключовим же параметром такого заходу забезпечення кримінального провадження має стати пропорційність, крізь призму якої потрібно оцінювати обсяг контенту, доступ до якого підлягає обмеженню.

Література

1. Сергеев М. С. Правовое регулирование применения электронной информации и электронных носителей информации в уголовном судопроизводстве: отечественный и зарубежный опыт : дис. ... канд. юрид. наук. Казанск. (Приволжск.) федер. ун-т. Казань, 2018. 322 с.

2. Пропозиції щодо проекту правок до процесуального законодавства України, що стосується кіберзлочинності та електронних доказів (2016/DGI/JP/3608) від 28 травня 2017 року. 30 с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1pIM2wTFZjAN1CbWqXh9qN0cWSKzAULtX>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

3. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 10.02.2012 року, судова справа № 2-1346/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21537438>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

4. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 25 серпня 2016 року, судова справа № 757/36221/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59938896>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

5. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12 квітня 2017 року, судова справа № 757/50935/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66164359>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

6. Ухвала Солом'янського районного суду міста Києва від 24 червня 2020 року, судова справа № 760/30938/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90277783>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

7. Ухвала Трускавецького міського суду від 19 квітня 2018 року, судова справа № 457/349/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73485803>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

8. Ухвала Господарського суду Харківської області від 29 вересня 2016 року, судова справа № 922/3151/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61683706>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

9. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 07 листопада 2019 року, судова справа № 757/59245/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85494425>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

10. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 11 квітня 2019 року, судова справа № 752/1795/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81357269>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

11. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 10 липня 2018 року, судова справа № 757/33556/18-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75578835>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

12. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 20 березня 2018 року, судова справа № 752/4117/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72959493>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

13. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 10 червня 2019 року, судова справа № 640/6985/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82478604>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

14. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 30 січня 2020 року, судова справа № 755/1439/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87263489>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

15. Ухвала Ленінського районного суду м. Миколаєва від 13 серпня 2019 року, судова справа № 489/2781/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83632861>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

16. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 13 лютого 2019 року, судова справа № 127/800/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79810194>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

17. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 20 січня 2020 року, судова справа № 755/1439/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87082890>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

18. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 23 липня 2018 року, судова справа № 757/35677/18-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75787737>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

19. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 19 лютого 2019 року, судова справа № 127/952/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79961179>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

20. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 20 травня 2019 року, судова справа № 766/11086/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81867782>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

21. Ухвала Заводського районного суду міста Миколаєва від 05 січня 2018 року, судова справа № 487/3953/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71556467>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

22. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 19 січня 2018 року, судова справа № 487/3953/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71695380>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

23. Ухвала Київського апеляційного суду від 05 березня 2020 року, судова справа № 755/1439/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88231731>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

24. Ухвала Київського апеляційного суду від 10 грудня 2018 року, судова справа № 757/33556/18-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78823865>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

25. La Rue F. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

26. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум (Рекомендація CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум). URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

27. Справа «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» № 33014/05 від 5 травня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_807#Text. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

28. Case of Ahmet Yildirim v. Turkey №. 3111/10 of 18 December 2012. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-126893>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

29. Case of Cengiz and Others v. Turkey № 48226/10 and 14027/11 of 1 December 2015. *European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

30. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27 травня 2020 року, судова справа № 185/3113/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89475972>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

31. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 13 лютого 2020 року, судова справа № 202/696/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87588085>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

32. Вирок Приморського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 17 січня 2020 року, судова справа № 266/6354/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86970009>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

33. Вирок Суворівського районного суду міста Одеса від 27 серпня 2019 року, судова справа № 523/12932/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83860168>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

34. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 18 липня 2018 року, судова справа № 161/19656/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75430051>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

35. Мацкевич О. О. Веб-сайт: визначення поняття та можливості правової охорони з позиції авторського права. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 6. С. 32–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2017_6_5. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

36. Рекомендації Державного комітету телебачення і радіомовлення щодо охорони та захисту авторського права у сфері діяльності засобів масової інформації від 12.08.2010. Державний комітет телебачення і радіомовлення України. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76447&cat_id=76446. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

37. Кочергин В. И. Большой англо–русский толковый научно-технический словарь компьютерных информационных технологий и радиоэлектроники. Томск : Изд-во Том. ун-та, 2016. 4093 с.

38. Марущак А. І., Швець М. Я. Словник термінів інформаційного права. Київ : КНТ, 2008. 184 с.

39. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум (Рекомендація СМ/Рес(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум). URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

40. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2019 року, судова справа № 2-3392/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81691819>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

41. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 листопада 2019 року, судова справа № 643/3614/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85743705>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

42. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 серпня 2019 року, судова справа № 911/1247/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153000>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

УДК: 34.096

ORCID: 0000-0001-5459-0972

e-mail: a.s.shevchik@ukr.net

Oleksandr S. Shevchyk,

Deputy Director of the Poltava Law Institute of Educational and Scientific Work, Associated Professor of the Department Civil, Commercial and Financial Law

(Poltava Law Institute of the Yaroslav Mudryi National Law University)

Шевчик Олександр Сергійович,

заступник директора інституту з навчальної та наукової роботи, доцент кафедри цивільного, господарського і фінансового права

(Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ ТА ПОДАТКІВ З ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ

PAYMENT OF A SINGLE CONTRIBUTION FOR MANDATORY STATE SOCIAL INSURANCE AND OTHER TAXES FROM LABOR FOR THE CONVICTS: SOME PROBLEM ASPECTS

Анотація. У статті висвітлено особливості чинного законодавства щодо організаційно-правових форм залучення засуджених до праці, специфіку їх правового статусу як працівників. Автором зроблено акцент на особливостях правового регулювання сплати єдиного соціального внеску та податків, зборів із праці засуджених, а також статусу суб'єкта, котрий є податковим агентом та зобов'язаний у встановленому законом порядку за засуджених нараховувати, сплачувати обов'язкові платежі, вести податковий облік, подавати податкову звітність контролюючим органам та у разі порушення норм податкового законодавства – нести фінансову відповідальність. Встановлено, що основним джерелом доходу осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, є винагорода у зв'язку з виконанням роботи відповідно до цивільно-правового або трудового договору. Акцентовано увагу на тому, що норми податкового

законодавства не встановлюють особливостей оподаткування доходів фізичних осіб, що відбуваються у вигляді позбавлення волі, а тому можна говорити про те, що оподаткування у такому випадку здійснюється на загальних підставах. Так особи, котрі засуджені до позбавлення волі виступають найманими працівниками із спеціальним, особливим статусом та звуженими трудовими правами, а виправна колонія, в свою чергу, в цих відносинах, що носять трудовий характер, виступає роботодавцем та податковим агентом, на якого покладається зобов'язання сплачувати суми податку на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок із заробітної плати таких осіб, військовий збір, і що важливо – базою оподаткування є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід засуджених осіб, котрі залучаються до робіт та отримують заробітну плату. Виходячи з аналізу судової практики констатовано поширеність помилкового висновку, щодо того, що установи виконання покарання у випадку відсутності укладення трудового договору з ув'язненими, не є податковим агентом, а отже не уповноважена у встановленому законом порядку перераховувати до бюджету єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші види обов'язкових платежів.

Ключові слова: єдиний внесок, праця засуджених, податковий агент.

Summary. Peculiarities of the current legislation on legal forms of attracting convicts to work, the specifics of their legal status as employees are researched in the article. The author underlines the peculiarities of the legal regulation of the payment of the Single Contribution for Mandatory State Social Insurance and taxes, labor fees of convicts. Also in the article analyzed the status of an entity that is a tax agent and is obliged in the manner prescribed by law to accrue, pay mandatory payments, keep tax records, submit tax reports to regulatory authorities and in case of violation of tax law - to be financially responsible for convicted employees. The main source of income for persons serving a sentence of imprisonment is remuneration in connection with the performance of work under a civil contract or employment contract. The norms of the

tax legislation do not establish the peculiarities of taxation of income of natural persons serving a sentence of imprisonment, therefore the author concluded that taxation in this case is carried out on general grounds. Persons sentenced to imprisonment are employees with special status and restricted labor rights, and the penal colony is the employer and tax agent who is obliged to pay personal income tax, the Single Contribution for Mandatory State Social Insurance, military duty. The tax base is the total monthly (annual) taxable income of convicted persons who are involved in work and receive a salary. Judicial practice is analyzed too in the article. The author identified the following problems: penitentiary institutions do not consider themselves tax agents in the absence of employment contracts with prisoners, and therefore did not transfer to the budget e Single Contribution for Mandatory State Social Insurance and other mandatory payments. A similar trend was widespread during 2016-2019.

Key words: single contribution, work of convicts, tax agent.

Постановка проблеми. В Україні задля забезпечення соціального захисту та благополуччя населення було запроваджено систему загальнообов'язкового державного соціального страхування, під якою розуміють систему прав, обов'язків і гарантій, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами (Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 року).

Особливої уваги у цьому аспекті потрібно приділити саме єдиному соціальному внеску, сплата якого в обов'язковому порядку та на регулярній основі здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, та який виступає гарантією захисту осіб при виникненні певних умов. При цьому навіть особи, котрі знаходяться у місцях позбавлення волі,

обмежені у своїх діях та виборі місця роботи забезпечені механізмом сплати єдиного соціального внеску, базою для нарахування якого(і в тому числі для податку на доходи фізичних осіб, військового збору) вважається сума нарахованої кожній застрахованій особі заробітної плати інші заохочувальні та компенсаційні виплати.

Кримінально-виконавчий кодекс України статтею 118 регламентує залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці та вказує, що така праця здійснюється на добровільній основі на підставі цивільно-правового або ж трудового договору, що може укладатися між засудженим та фізичною особою – підприємцем/юридичною особою, для яких засуджені повинні виконати певні види робіт чи надати послуги. Адміністрація установи вправі створювати перешкоди та навпаки зобов'язана забезпечити всі належні та необхідні умови задля праці засуджених за такими договорами [1].

Тому актуальність дослідження та проведення аналізу судової практики, перш за все, впливає із поширення проблемних моментів на практиці при сплаті ЄСВ та податків із праці засуджених, визначення суб'єкта, котрий є податковим агентом та зобов'язаний у встановленому законом порядку нараховувати, сплачувати до бюджету податок з доходу, військовий збір, тощо; вести податковий облік, подавати податкову звітність контролюючим органам та у разі порушення норм податкового законодавства – нести фінансову відповідальність.

Стан опрацювання обраної теми, аналіз останніх публікацій та досліджень. Актуальність проведеного дослідження також підтверджується відсутністю будь-яких доктринальних досліджень обраної нами тематики. Окремі, загальні питання регулювання права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні досліджували: В. С. Олійник [2], А. В. Хмелюк [3].

Мета. Дослідження спрямоване на виокремлення «типових» помилок, котрих допускають як органи, що здійснюють контроль за належною сплатою ЄСВ та інших обов'язкових платежів, так і суди, що розглядають подібні спірні справи.

Виклад основного матеріалу. В першу чергу необхідно з'ясувати чи існує у осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, обов'язок сплачувати податки та збори. Так, відповідно до ст. 67 Конституції України передбачено обов'язок кожної особи сплачувати податки та збори в порядку та розмірах, що передбачені законом [4]. У свою чергу, Кримінально-виконавчим кодексом України від 11.07.2003 року (далі – КВК України) передбачено, що засуджені зобов'язані виконувати обов'язки громадян України, які передбачені законодавством [1].

З вищезазначеного можна зробити висновок про те, що особи, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, зобов'язані сплачувати податки та збори відповідно до чинного законодавства, у тому числі і такі, що виникають у зв'язку з отриманням доходу.

Так, відповідно до ст. 63 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року (далі – КК України) покарання у вигляді позбавлення волі передбачає поміщення засудженого до кримінально-виконавчої установи закритого типу на певний строк [5]. У свою чергу, ст. 11 КВК України передбачено види органів та установ виконання покарань. До установ виконання покарань належать арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи, слідчі ізолятори у випадках, що передбачені законодавством. Варто зазначити, що кримінально-виконавчі установи поділяються на установи закритого та відкритого типу, при цьому під установою закритого типу варто розуміти виправну колонію [1].

Говорячи про доходи осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, в першу чергу необхідно зазначити, що відповідно до підпункту 6 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2006 року трудові відносини засуджених регулюються законодавством про працю з урахуванням вимог кримінально-виконавчого законодавства [6].

Відповідно до ч. 1 ст. 118 КВК України передбачено право засуджених до позбавлення волі на працю. Така праця здійснюється на добровільній основі на

підставі цивільно-правового або трудового договору, що укладаються між засудженою особою та фізичною особою підприємцем або юридичною особою, для яких здійснюється виконання робіт або надання послуг. Варто зазначити, що такі договори погоджуються адміністрацією колонії та повинні містити порядок їх виконання. Крім цього, адміністрація зобов'язана створювати умови для праці засуджених за вказаними договорами [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 120 КВК України праця таких осіб оплачується відповідно до її кількості та якості. Форми і системи оплати праці, норми праці, а також розцінки встановлюються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України [1].

Варто наголосити, що без оплати засуджені особи можуть бути залучені лише до робіт з благоустрою колоній, прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов таких засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством, що передбачено ч. 5 ст. 118 КВК України [1]. Відповідно до п. 3.3. Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі від 07.03.2013 року до цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості в неробочий час і не більш як на дві години на день [5].

Таким чином, основним джерелом доходу осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, є винагорода у зв'язку з виконанням роботи відповідно до цивільно-правового або трудового договору.

Необхідно наголосити на тому, що норми податкового законодавства не встановлюють особливостей оподаткування доходів фізичних осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, а тому можна говорити про те, що оподаткування у такому випадку здійснюється на загальних підставах. З цього можна зробити висновок що з доходів осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, має бути сплачено податок на доходи фізичних осіб та військовий збір, а також єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний соціальний внесок).

Так, зокрема, можна зазначити ст. 122 КВК України, відповідно до якої підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню особи, що засуджені до позбавлення волі та залучені за строковим трудовим договором до суспільно корисної оплачуваної праці. Засуджені особи мають право на призначення та отримання пенсії за віком, по інвалідності та в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення на загальних підставах. Отже, суми виплат, що отримані такими особами, є базою нарахування єдиного соціального внеску [1].

Окремо варто зазначити, що єдиний соціальний внесок не належить до системи оподаткування, проте у зв'язку з необхідністю його нарахування з доходів осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, вважаємо за потрібне дослідити розмір та порядок його сплати.

Крім цього, відповідно до ч. 2 ст. 121 КВК України [1] та пункту 6.3 Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.03.2013 року відшкодування витрат на утримання засуджених, що належить до власних надходжень виправних колоній, здійснюється після відрахування податку на доходи фізичних осіб, що підтверджує необхідність сплати такого податку [7].

У зв'язку з вищезазначеним необхідно визначити особу, що буде виконувати обов'язки податкового агента, особливо у тому разі, якщо засуджені залучаються до суспільно корисної праці не на користь виправної колонії.

Так, існує позиція, відповідно до якої у правовідносинах, що стосуються організації залучення до суспільно-корисної оплачуваної праці засуджених, що виконується не на користь виправної колонії, державні установи (а саме виправні колонії), виступають виконавцем перед замовником, проте не роботодавцем, а тому відповідно не мають статусу податкового агента. Крім цього, відсутність правового регулювання із зазначеного питання не надає права поширювати на ці специфічні правовідносини загальні норми і правила оподаткування [8].

Окремими науковцями [2] також висловлюється думка щодо того, що відповідно до норм трудового та податкового законодавства засуджені не є найманими працівниками, а отримувана ними заробітна плата не відповідає визначенню заробітної плати в розумінні ПК України, який зазначає, що під заробітною платою варто розуміти основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, які виплачуються (надаються) платнику податку у зв'язку з відносинами трудового найму згідно із законодавством [9].

Остання позиція зокрема пояснюється наступним. До внесення змін до КВК України з метою адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів шляхом прийняття відповідного закону від 08.04.2014 року КВК України передбачав, що засуджені «повинні працювати» [1]. На основі цього зроблено висновки, що відносини між засудженими особами до позбавлення волі та державними установами не є трудовими, оскільки суспільно–корисна праця засуджених є їх обов'язком, невиконання якого розцінюється як порушення режиму відбування покарання [2].

Однак, з внесеними змінами [13] подібне формулювання було замінене на слова «мають право працювати», а тому можемо говорити про те, що зазначені позиції є застарілими.

На підтвердження чого можна навести постанову Верховного Суду від 3 березня 2020 року у справі № 440/1512/19. Так, судом зазначено, що право на працю засуджених до позбавлення волі реалізується при укладенні виправною колонією строкового трудового договору. Засуджені до позбавлення волі в такому випадку є найманими працівниками з особливим статусом та обмеженими трудовими правами, а виправна колонія в цих трудових відносинах виступає роботодавцем, на якого покладається обов'язок з утримання та сплати сум податку з доходів фізичних осіб, військового збору та єдиного внеску із заробітної плати платника податку [8].

У зазначеній справі такий висновок був зроблений у зв'язку з тим, що саме державна установа перераховувала кошти на особові рахунки як заробітну плату засудженим до позбавлення волі, саме тому на виправну колонію покладається обов'язок з утримання та сплати сум податку з доходів фізичних осіб та єдиного внеску із заробітної плати платника податку. При цьому, особливості фінансування виправної колонії та організації її роботи ніяким чином не скасовують обов'язку такої установи сплачувати податки та збори та подавати звітність відповідно до законодавства [8].

Порядок оподаткування доходів фізичних осіб визначено розділом IV Податкового кодексу України від 02.12.2010 року (далі – ПК України). Так, відповідно до п.п. 163.1.1. п. 163.1 ст. 163 ПК України об'єктом оподаткування резидента є загальний місячний або річний оподатковуваний дохід. Згідно ст. 164 ПКУ до загального місячного або річного оподаткованого доходу включаються доходи у вигляді заробітної плати, що були нараховані платнику податку відповідно до умов трудового договору, а також сума винагород та інших виплат, нарахованих відповідно до умов цивільно-правового договору [9].

Згідно п.п. 14.1.180 п. 14.1 ст. 14 ПК України до податкових агентів щодо податку на доходи фізичних осіб належать юридичні особи, що незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок на доходи фізичних осіб до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність контролюючим органам, а також нести відповідальність за порушення його норм в порядку, що визначений положеннями ПК України [9].

Саме виправні колонії виконують функції податкових агентів у разі виконання суспільно корисної праці за строковим трудовим договором особами, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Так, відповідно до п.п. 168.1.1. п. 168.1 ст. 168 ПК України на податкового агента, що нараховує (виплачує) оподатковуваний дохід на користь платника

податку, покладено обов'язок утримувати податок із суми такого доходу за його рахунок, використовуючи ставку податку 18 відсотків [9].

Зазначимо, що на податкового агента покладено ряд обов'язків відповідно до п. 176.2 ст. 176 ПК України. Так, такі особи мають зокрема: 1) повністю та своєчасно нараховувати, утримувати та сплачувати до бюджету податок з доходу платника податку, що оподатковується; 2) подавати у встановлені ПК України для податкового кварталу строки податковий розрахунок суми доходу, що був нарахований на користь платників податку, а також суми утриманого податку до контролюючого органу за місцем свого розташування; 3) подавати інші відомості контролюючому органу про оподаткування доходів окремого платника податку у обсягах та відповідно до процедури, що передбачена ПК України [9].

Податок сплачується до бюджету під час виплати оподаткованого доходу єдиним платіжним документом. Банки приймають платіжні документи на виплату доходу лише за умови одночасного подання розрахункового документа на перерахування цього податку до бюджету [9].

Якщо оподатковуваний дохід нараховується податковим агентом, але не виплачується (не надається) платнику податку, то податок, який підлягає утриманню з такого нарахованого доходу, підлягає перерахуванню до бюджету податковим агентом у строки, встановлені цим кодексом для місячного податкового періоду [9].

Податок, утриманий з доходів резидентів та нерезидентів, зараховується до бюджету згідно з Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 року (далі – БК України). Органи, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів в установленому БК України порядку розподіляють зазначені кошти згідно з нормативами та спрямовують такі розподілені суми до відповідних бюджетів [10].

Варто зазначити, що відповідно до пп. 1.2 п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX перехідних положень ПК України, доходи, які визначені ст. 163 ПК України, у тому числі загальний місячний або річний дохід, є об'єктом оподаткування

військовим збором. Нарахування, утримання та сплата військового збору до бюджету здійснюється відповідно до ст. 168 ПК України за ставкою 1.5 відсотки. При цьому, відповідальними за утримання та сплату такого збору із заробітної плати є роботодавець, який виплачує такі доходи на користь платника податку [9].

Як вже вказувалось раніше, також підлягає сплаті єдиний соціальний внесок. Так, відповідно до пункту 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 року (далі – Закон № 2464-VI) базою нарахування єдиного соціального внеску для роботодавців є сума нарахованої кожній застрахованій особі заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року та сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами [11].

Крім того, відповідно до п. 1 частини першої ст. 4 Закону № 2464-VI платниками єдиного соціального внеску є роботодавці, зокрема підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами [11].

Зазначені роботодавці зобов'язані своєчасно та в повному обсязі нараховувати, обчислювати і сплачувати єдиний внесок, а також подавати звітність та сплачувати до органу доходів і зборів за основним місцем обліку платника єдиного внеску у строки, порядку та за формою, встановленими відповідним органом державної влади [11].

Нарахування єдиного соціального внеску платниками здійснюється відповідно до статті 7 Закону № 2464-VI, порядок обчислення і сплати - до статті 9 цього ж закону [11].

Щодо розміру єдиного соціального внеску можна зазначити наступне. Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені відповідним законодавством; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам та інших факторів [11].

Так, відповідно до ч. 5 ст. 8 Закону № 2464-VI єдиний соціальний внесок для роботодавців, що використовують працю фізичних осіб встановлюється у розмірі 22 відсотки до вищезазначеної бази нарахування єдиного соціального внеску. Обчислення єдиного соціального внеску здійснюється на підставі бухгалтерських та інших документів. Сплата здійснюється у національній валюті шляхом внесення відповідних сум єдиного внеску на рахунки податкових органів, визначених законодавством [11].

Отже, встановлено, що кримінально-виконавчі установи закритого типу зобов'язані сплачувати до бюджетів податки та збори (а саме податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок) за загальними правилами.

Водночас, на практиці багатьма державними установами не сплачуються зазначені платежі, про що свідчать документальні перевірки контролюючими органами виправних колоній, що належать до управління Державної пенітенціарної служби України. Такі незаконні дії роботодавців, що залучають до роботи засуджених до позбавлення волі осіб, призводять до позбавлення зазначених працівників передбачених законодавством соціальних гарантій, а також до ненадходження коштів до відповідних бюджетів [12].

Уманська виправна колонія звернулась до суду з позовом, в якому просила визнати протиправними дії Головного управління ДФС; визнати протиправними та скасувати податкові повідомлення-рішення, вимогу про сплату боргу [14].

Рішенням окружного адміністративного суду позов задоволено частково: визнано протиправними та скасовано податкові повідомлення-рішення

Головного управління ДФС, вимогу про сплату боргу, у задоволенні решти позовних вимог відмовлено – мотивовано відсутністю обов'язку у позивача щодо сплати податку на доходи фізичних осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду скасовано рішення окружного адміністративного суду – суд зробив висновок, що оскаржувані податкові повідомлення-рішення від, вимога про сплату боргу (недоїмки), рішення від про застосування штрафних санкцій за донарахування відповідним органом доходів і зборів або платником своєчасно не нарахованого єдиного внеску штрафу прийняті податковим органом на підставі, у межах повноважень, у спосіб, що визначені законодавством України [14].

Уманська виправна колонія звернулась з касаційною скаргою, в якій посилаючись на порушення судом норм матеріального права, просить скасувати постанову апеляційного адміністративного суду. При цьому наголошує на тому, що позивач як державна установа - виправна колонія, використовуючи працю засуджених за трудовим договором та без укладення трудового договору керувалась Інструкцією про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 07.03.2013, якою не врегульовано питання сплати податку з доходів осіб, засуджених до позбавлення волі, й, відповідно, відрахування з такого доходу військового збору, а також питання сплати з доходів цих осіб єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Жодних особливих застережень щодо обов'язку виправних колоній як роботодавців утримувати та сплачувати спірні податки та збори із заробітку засуджених норми чинного законодавства не містять [14].

Верховний Суд вказав на те, що касаційна скарга задоволенню не підлягає з огляду на таке: Державна установа відповідно до ч.1 ст. 6 ЗУ "Про державну кримінально-виконавчу службу України", входить до структури Державної кримінально-виконавчої служби України та створена для забезпечення

виконання її завдань. За правилами ч. 1, 2 ст. 122 КВК засуджені до позбавлення волі, залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника. Таким чином, засуджені є застрахованими особами, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, а суми виплат, отримані ними, є базою для нарахування податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску, як це передбачено, зокрема Кримінально-виконавчим кодексом України. При цьому неукладення колонією відповідних трудових договорів не скасовує обов'язок сплачувати податки та збори, а також подавати звітність. Так, відповідно до п.п. 162.1.3 п. 162.1 ст. 162 ПКУ платником податку на доходи фізичних осіб є податковий агент. Податковим агентом щодо податку на доходи фізичних осіб є юридична особа (її філія, відділення, відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента-юридичної особи, інвестор за угодою про розподіл продукції, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або негрошовій формі) зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність контролюючим органам та нести відповідальність за порушення його норм. ПКУ встановив об'єкт оподаткування резидента, котрим є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід. П. 176.2 ст. 176 ПКУ передбачено, що особи, які мають статус податкових агентів, зобов'язані: своєчасно та повністю нараховувати, утримувати та сплачувати (перераховувати) до бюджету податок з доходу, що виплачується на користь платника податку та оподатковується до або під час такої виплати за її рахунок; подавати у строки податковий розрахунок суми доходу, нарахованого

(сплаченого) на користь платників податку, а також суми утриманого з них податку до контролюючого органу за місцем свого розташування. Такий розрахунок подається лише у разі нарахування сум зазначених доходів платнику податку податковим агентом протягом звітного періоду.

За правилами ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» платниками єдиного внеску є, зокрема, роботодавці: підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами, у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами.

П. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачено, що єдиний внесок нараховується для платників - на суму нарахованої кожній застрахованій особі заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці», та суму винагороди фізичним особам за виконання робіт за цивільно-правовими договорами [14].

За таких обставин суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що в спірній ситуації особи, засуджені до позбавлення волі, є найманими працівниками з особливим статусом та обмеженими трудовими правами, а виправна колонія в цих трудових відносинах виступає роботодавцем, а відтак і податковим агентом, на якого покладається обов'язок з утримання та сплати сум податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного внеску із заробітної плати таких осіб, при цьому, базою оподаткування є загальний

місячний (річний) оподатковуваний дохід засуджених осіб, які відбувають покарання, та залучаються до робіт, за які виплачується заробітна плата [15; 16].

З аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень [17; 18; 19; 20; 21; 22] ми констатуємо значну поширеність подібних типових справ, але суди вищих інстанцій доходили єдиного висновку - аналіз наведеного правового врегулювання дає підстави для висновку, що визначальною передумовою для сплати єдиного внеску є наявність між суб'єктом (підприємством, установою, колонією) та засудженою особою відносин, які фактично є трудовими, а сторони договору можуть бути прирівняні до працівника чи роботодавця. Таким чином, у правовідносинах щодо організації залучення до оплачуваної праці засуджених позивач не є податковим агентом, який, серед іншого, зобов'язаний утримувати із виплачуваних засудженим заробітних плат та перераховувати до бюджету єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Вказані дії виправних колоній тягнуть за собою відповідальність відповідно до положень ПК України. Так, згідно п. 119.2 ст. 119 ПК України неподання, подання з порушенням встановлених строків, а також подання не у повному обсязі, з недостовірними відомостями податкової звітності про суми доходів, нарахованих на користь платника податків, суми утриманого з них податку якщо такі недостовірні відомості або помилки призвели до зменшення та/або збільшення податкових зобов'язань платника податку тягнуть за собою накладення штрафу. Крім цього, відповідно до ст. 125-1 ПК України передбачена відповідальність за не нарахування, неутримання та/або несплату податків податковим агентом [8].

У свою чергу, у разі виявлення своєчасно не сплачених сум страхових внесків платники єдиного соціального внеску зобов'язані самостійно обчислити ці внески і сплатити їх з нарахуванням пені в порядку і розмірах, визначених законодавством. Суми недоїмки стягуються з нарахуванням пені та застосуванням штрафів. Податковий орган у порядку, що передбачений

законодавством, надсилає в паперовій та/або електронній формі платникам єдиного внеску вимогу про сплату недоїмки з єдиного внеску [10].

За несплату або несвоєчасну сплату єдиного соціального внеску, а також за донарахування територіальним органом доходів і зборів або платником своєчасно не нарахованого єдиного соціального внеску накладаються штрафні санкції у розмірах, що передбачені законом [10].

Крім цього, потрібно наголосити, що застосування штрафних санкцій (штрафів) не звільняє осіб від обов'язку сплати належних сум податків та зборів до бюджету, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [8].

Висновки та пропозиції. Зазвичай Верховний Суд при розгляді категорії справ з приводу податків, зборів, платежів, а також моніторингу за виконанням та дотриманням податкового законодавства, зокрема щодо збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших зборів, наголошує на тому, що особи, котрі засуджені до позбавлення волі виступають найманими працівниками з спеціальним, особливим статусом та звуженими трудовими правами, а виправна колонія, в свою чергу, в цих відносинах, що носять трудовий характер, виступає роботодавцем та податковим агентом, на якого покладається зобов'язання сплачувати суми податку на доходи фізичних осіб, єдиний внесок із заробітної плати таких осіб, військовий збір, і що важливо – базою оподаткування є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід засуджених осіб, котрі залучаються до робіт та отримують заробітну плату.

Реалізація засудженими особами права на працю, залучення їх до суспільно корисної оплачуваної праці забезпечує таким особам право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а установа виконання покарання водночас виступає їх страхувальником в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні.

Верховний Суд зазначив важливий аспект у ряді рішень, до прикладу із аналізованих – це від 8 травня 2020 року у справі № 560/1391/19, від 3 квітня

2020 року у справі № 580/908/19, те, що засуджені особи мають право на виплату заробітної плати за виконану ними роботу, забезпечення адміністрацією та замовниками належних умов праці, її охорони, техніки безпеки, виробничої санітарії та інших умов, встановлених законодавством про працю.

Поряд із цим, варто також зазначити, що аналіз судових рішень показує поширеність помилок, котрі вчиняються як судами при розгляді конкретних питань належної сплати, обліку та звітності ЄСВ та податків, так і органами, що уповноважені здійснювати контроль за такими процесами. Так, слід виокремити розповсюджену помилкову практику, де вищезазначені суб'єкти приходили до висновку – якщо відсутнє укладення трудового договору, то це свідчить про відсутність трудових відносин, а відтак і обов'язку бути податковим агентом та у встановленому законом порядку перераховувати до бюджету єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші види податків.

Проте Верховний Суд підтримує іншу думку на підставі аналізу норм Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Наказу «Про затвердження Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №449, КВК, Закону України «Про оплату праці» та Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Мініюсту України від 07.03.13 р. №396/5: визначальною умовою для сплати єдиного внеску та визначення чи повинна установа виконання покарання сплачувати такий внесок за засуджених осіб та виступати їх страхувальником в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні є те, що відносини, які виникають у зв'язку з виконанням засудженими трудової функції, за своєю сутністю є трудовими.

На цьому ж підґрунті, достатньо часто, ще однією помилкою є прирівнювання власника виконаних робіт, замовника чи інших суб'єктів до особи, котра зобов'язана виступати податковим агентом та сплачувати ЄСВ,

проте, фактично, така особа не здійснює оплату роботи засуджених осіб безпосередньо – відповідні кошти, в силу вимог укладених договорів про залучення засуджених осіб, перераховувались на рахунки установи виконання покарань та в подальшому саме вона здійснювала відповідні виплати засудженим. Таким чином, колегія суддів ВС вказувала на те, що позивач не є податковим агентом, який, зобов'язаний утримувати із виплачуваних засудженим заробітних плат та перераховувати до бюджету єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. (До прикладу аналізована справа № 440/1804/19)

Як висновок, варто також вказати, що сплата ЄСВ та податків, і як наслідок належний соціальний захист за їх допомогою такої категорії осіб як засуджені до позбавлення волі, має відповідним чином здійснюватися та контролюватися уповноваженими на те суб'єктами. При такій діяльності та розгляді спірних ситуацій національними судами слід керуватися аналізом чинного законодавства та судової практики, щоб в подальшому уникнути виникнення помилок та не виправданого звуження прав засуджених осіб.

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України № 1129-IV від 11.07.2003 рок. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).
2. Олійник В. С. Удосконалення бухгалтерського обліку заробітної плати засуджених у кримінально-виконавчих установах. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5836>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).
3. Хмельюк А. В. Особливості обліку оплати праці в державних установах виконання покарань. *Наукові конференції. Соціум. Наука. Культура. Економіка*. URL: <http://intkonf.org/kand-ekonom-nauk-hmelyuk-av->

osoblivosti-obliku-oplati-pratsi-v-derzhavnih-ustanovah-vikonannya-pokaran/. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

4. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України № 2713-IV від 23.06.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

7. Інструкція про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі: Наказ Міністерства юстиції України № 396/5 від 07.03.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

8. Постанова Верховного Суду від 5 березня 2020 року у справі № 440/2590/1. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88204634>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

10. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 №2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

12. Про що треба пам'ятати посадовим особам виправних колоній під час виплат доходів засудженим особам. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura-/arhiv/dfs/aparat/departament-podatkiv-i-zboriv-z-fizich/povidomlennya/365840.html>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

13. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів : Закон України від 08.04.2014 № 1186-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-18#Text>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

14. Постанова Верховного Суду від 03 квітня 2020 року справа №580/908/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88575716>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

15. Постанова Верховного Суду від 04 березня 2021 року справа № 460/490/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315479>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

16. Постанова Верховного Суду від 10 серпня 2020 року справа № 240/7681/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90926867>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

17. Постанова Верховного Суду від 04 березня 2021 року справа № 440/1804/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315477>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

18. Постанова Верховного Суду від 15 квітня 2020 року справа № 620/1272/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88814678>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

19. Постанова Верховного Суду від 08 травня 2020 року справа № 560/1391/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89138939>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

20. Постанова Верховного Суду від 01 квітня 2021 року справа № 280/1026/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95982680>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

21. Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2020 року справа № 460/893/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91722210>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

22. Постанова Верховного Суду від 05 травня 2020 року справа № 520/9891/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89088307>. (дата звернення до ресурсу: 01.11.2021).

**ТРИДЦЯТЬ РОКІВ НА ШЛЯХУ ПЕРЕМОГ
(ДО ЮВІЛЕЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ)**

**THIRTY YEARS ON THE WAY OF VICTORY
(TO THE ANNIVERSARY
OF THE FACULTY OF LAW
ZAPORIZHZHYA NATIONAL UNIVERSITY)**

Традиційно щорічно, наприкінці жовтня відзначається День заснування кафедри правознавства та започаткування вищої юридичної освіти в славетному Запорізькому краї. 2021 рік у цьому контексті є особливим – 30-річчя юридичного факультету Запорізького національного університету припадає на рік святкування Україною 30-річчя Незалежності.

За час свого існування зазначений навчально-науковий структурний підрозділ уславленого вишу став справжнім флагманом юридичної освіти та науки нашої держави, одним із провідних та затребуваних центрів підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних правників. Випускниками факультету є понад вісім тисяч фахівців, які гідно представляють свою alma mater в органах державної влади та місцевого самоврядування, в правоохоронних та судових органах, у бізнес-структурах та в інших сферах юридичної практики. Всіх їх об'єднує глибина отриманих знань, високе почуття громадянського обов'язку, спрямованість на пошук оптимальних варіантів вирішення правових спорів, орієнтація на досягнення балансу загальнодержавних, регіональних, групових, індивідуальних потреб та інтересів.

Юридичний факультет Запорізького національного університету цілком заслужено займає провідну позицію серед освітньо-наукових правничих шкіл України, результати наукових досліджень його фахівців затребувані в

правотворчій та правозастосовній діяльності, в науково-дослідній роботі та навчальному процесі, знайшли своє яскраве відображення в академічній літературі, здобули визнання в науковому співтоваристві.

Становлення факультету як справжнього флагмана вітчизняної правової освіти й науки багато в чому пов'язане з діяльністю його декана, авторитетного вченого та знаного педагога, доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Коломоєць Тетяни Олександрівни. Саме вона змогла створити злагоджений колектив однодумців, спроможний виконувати надскладні завдання сьогодення, реалізовувати успішні проекти.

Упевнений, що наявний науковий потенціал та багаторічні традиції визнаної в нашій країні та за її межами справжньої «кузні» юридичних кадрів будуть і в подальшому сприяти формуванню в Україні громадського суспільства, розбудові модерної соціально спрямованої держави та її правової системи.

Щиро вітаю професорсько-викладацький склад, співробітників та студентів юридичного факультету Запорізького національного університету із річницею й бажаю подальшого розвитку та процвітання, нових творчих здобутків і перемог.

І.Є.Криницький,

*доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
головний редактор електронного наукового журналу
«Полтавський правовий часопис»*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГРИНЬКО ЛАРИСА ПЕТРІВНА

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Член Всеукраїнської громадської організації «Асоціація кримінального права», адвокат.

ЗУБ ОЛЕКСІЙ ЮРІЙОВИЧ

асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, адвокат.

СИДОРЕНКО АННА СЕРГІЇВНА

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СТОЛІТНІЙ АНТОН ВОЛОДИМИРОВИЧ

доктор юридичних наук, професор,
керівник Полтавської обласної прокуратури.

ЛЮБЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

кандидат юридичних наук, асистент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права, заступник голови Товариства молодих учених Інституту, голова Полтавського обласного осередку Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член Ради молодих учених при Міністерстві освіти і науки України, адвокат.

КОЗАЧЕНКО АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СКРИПНИК АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ШЕВЧИК ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, заступник директора інституту з навчальної та наукової роботи, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, адвокат.

КРИНИЦЬКИЙ ІГОР ЄВГЕНОВИЧ

доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник, директор інституту, професор кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України.